

KAPTAN-I DERYA KÜÇÜK HÜSEYİN PAŞA'NIN GELİRLERİ VE GİDERLERİ

INCOMES AND EXPENSES OF CHIEF ADMIRAL KUCUK HUSEYIN PASHA

Ertan ÜNLÜ*

Makale Bilgisi

Başvuru: 08.03.2021

Kabul: 12.03.2021

Article Info

Received: March 8, 2021

Accepted: March 12, 2021

Özet

Bu makale; varidat ve masarifat defterlerinden yola çıkarak, III. Selim döneminde (1789-1807) yaklaşık on iki yıl kaptan-ı derya olarak hizmet etmiş olan Küçük Hüseyin Paşa'nın (1792-1803), kazancı ile birlikte, görevi boyunca yaptığı harcamalara odaklanmaktadır. Bundaki amaç; Osmanlı İmparatorluğu'nun kabuk değiştirdiği bir süreçte, üst düzey bir yönetici elitin gelir giderlerinin ne kadar birbirleriyle örtüşür nitelikte olduğunu ve bu gelir giderlerin hangi oranda onun hususi muhasebesini yansıttığını gözler önüne sermektir. Ayrıca, tüketim kalıpları açısından Küçük Hüseyin Paşa'nın nasıl bir profil çizdiği, çalışmada resmedilecektir. Zira o, yazdığı vasiyetnameyle, düyunlarının ödenmesi talebinde bulunan borçlu bir kaptan paşa olarak hayata veda etmiştir. Öte yandan Küçük Hüseyin Paşa, müsriflik ile cömertlik arasında bir dikotomi ekseninde literatürde değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Küçük Hüseyin Paşa, kaptan-ı derya, varidat ve masarifat defterleri, gelirler, giderler.

Abstract

This article, which starts out from the registers of incomes and expenses, focuses on the costs and revenues of Küçük Hüseyin Pasha (1792-1803), who served as the chief admiral about twelve years during the reign of Selim III (1789-1807). The purpose of this research is to point out how the incomes and expenses of a ruling elite coincided with each other and to what extent these incomes and expenses reflect his private accounting in a period of which the Ottoman Empire was changing its shell. In addition, this study demonstrates the profile of Küçük Hüseyin Pasha in terms of consumption aspects. Yet, he passed out as an indebted chief admiral, who wrote a will in which he requested the payment of his debts. On the other hand, Küçük Hüseyin Pasha is evaluated in the literature on the axis of a dichotomy between lavishness and generosity.

* Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı, e-mail: eunlu@ankara.edu.tr.

Keywords: *Küçük Hüseyin Pasha, chief admiral, revenue and cost books, incomes, expenses.*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun bürokratik yapısının bir aynası olan Osmanlı Arşivi, bünyesinde çok çeşitli belge koleksiyonları barındırmaktadır. Bu belge koleksiyonları arasında, “*rûznâmçe*” olarak adlandırılan ve hem imparatorluğun merkezi hazinesinin hem de taşradaki eyaletlerinin gelir giderlerini gösteren hesap cetvelleri de yer almaktadır; saray, tersane, tophane gibi diğer devlet kurumlarının tuttuğu benzer kayıtlar da bunlara ilave olunmaktadır.¹

Aslına bakıldığında bu belgeler, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelir giderlerini kontrol altına alma arzusunun bir sonucudur. Çünkü imparatorluk, bürokratik yapısında görev yapan herkesten veya her kesimden hesap tutmasını istemekte ve hem ilgili vazifenin yerine getirilmesi hem de muhasebe açısından hesabının verilmesini beklemektedir.² Zaten bu kayıtlar da bunun göstergesidir ve sadece devlet kurumlarıyla sınırlı da değildir. Zira Mehmet Genç'in “*özel muhasebe defterleri*” olarak vurguladığı³ ve büyük çoğunlukla merkez ve taşradaki yönetici elitlerin hususi hesaplarını ihtiva eden, ki bunlar arasında esnaf, tüccar, sarraf⁴ vb. ticaret erbabı kişilere ait olanlar da vardır, “*varidat ve masarifat defterleri*”⁵ de bu türdendir.

¹ Bunlarla ilgili birkaç çalışma için bkz.: Ömer Lütfi Barkan, “Saray Mutfağının 894-895 (1489-1490) yılına Âit Muhasebe Bilançosu”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 23/1-2, 1963, s. 380-398; Salim Ayduz, “Cıgalazâde Yusuf Sinan Paşa'nın Şark Seferi İçin Tophâne-i Âmire'de Hazırlanan Toplar ve Tophâne-i Âmire'nin 1012 (1604) Yılı Gelir-Gider Muhasebesi”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. 2, 1998, s. 139-172; Ahmet Şimşirgil, “Osmanlı İdaresinde Uyvar'ın Hazine Defterleri ve Bir Bütçe Örneği”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 12, 1998, s. 325-355; Mehmet Genç-Erol Özvar (Haz.), *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler*, 2 cilt, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yay., İstanbul 2006.

² Erol Özvar, “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)”, *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler I*, Haz.: Mehmet Genç-Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yay., İstanbul 2006, s. 197.

³ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul 2012, s. 347.

⁴ Hülya Taş, padişah adına yetki kullanan askeri-idari-mali görevlilerin, özellikle de taşradaki üst düzey yöneticilerin, yetkilerini kullandıkları zaman zarfında kayıtlar tuttuklarını belirtmekte ve merkez bürokrasisinin ilgili bürolarında bu kayıtların örneklerine rastlandığını dile getirmektedir. Bu noktada ise, buyruldiyat defterleri ile *D.BŞM.d. 04043* numaralı deftere atfen sarraf defterlerini örnek olarak vermektedir. Zira Taş, 59 sayfadan oluşan *D.BŞM.d. 04043* numaralı defterin, sarraf, kapı kethüdası ve ayan arasındaki ilişkileri göz önüne sermesinden dolayı, bir sarraf defteri olarak nitelendirilebileceğini vurgulamaktadır. Bkz.: Hülya Taş, “‘İş Erliği’nden ‘Subaşılık’a: Kariyer Basamaklarını Tırmanan Üsküdar Emimi Timurhan Bey”, *Journal of Turkish Studies*, S. 52, 2019, s. 292-293; *D.BŞM.d. 04043*.

⁵ Varidat ve masarifat defterleriyle ilgili yapılmış birkaç çalışma için bkz.: İ. Metin Kunt, *Bir Osmanlı Valisinin Yıllık Gelir-Gideri Diyarbekir, 1670-71*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1981; Hüseyin Özdeğer, “III. Ahmed'in Varidat ve Masarifat Defteri”, *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, S. 1, 1987, s. 305-352; Dündar Aydın, “Osmanlı Devrinde XVI. Yüzyılda

Bu minvalde araştırmamızın merkezinde de varidat ve masarifat defterleri yer almakta ve bu defterlerden yola çıkarak, burada, III. Selim döneminde (1789-1807)⁶ yaklaşık on iki yıl kaptan-ı derya olarak hizmet etmiş olan Küçük Hüseyin Paşa'nın (1792-1803), kazancıyla birlikte, kaptan paşalığı boyunca yaptığı harcamalarına odaklanılmaktadır. Bundaki amaç; Osmanlı İmparatorluğu'nun kabuk değiştirdiği bir süreçte, üst düzey bir yönetici elitin gelir giderlerinin ne kadar birbiriyle örtüşür nitelikte olduğunu ve bu gelir giderlerin hangi oranda onun hususi muhasebesini yansıttığını gözler önüne sermektir. Nihayetinde Küçük Hüseyin Paşa, yazdığı vasiyetnameyle, duyularının ödenmesi talebinde bulunan borçlu bir kaptan paşa olarak hayata veda etmiştir.⁷ Ayrıca o, müsriflikle cömertlik arasında bir dikotomi ekseninde literatürde değerlendirilmektedir.⁸ Dolayısıyla bu çalışma, bir anlamda Küçük Hüseyin Paşa'nın tüketim kalıpları açısından nasıl bir profil çizdiğini anlamaya yönelik bir çaba ile kaleme alınmıştır.

Bu doğrultuda makalede öncelikle Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın hayatına kısaca yer verilecektir. Zira bu, onun kazanç ve harcamalarını daha anlamlı hale getirecektir. Ardından ise varidat ve masarifat defterlerinin kaynak değeri irdelenerek, çalışmada kullandığımız kayıtlara değinilecektir. Son kertede de bu kayıtlardan yola çıkarak, Küçük Hüseyin Paşa'nın gelir giderleri değerlendirilecektir.

Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'nın Bir Yıllık Bütçesi", *OTAM*, s. 8, 1997, s. 393-477; Muzaffer Doğan, "XIX. Yüzyıl Başında Babıali'de Gündelik Faaliyet ve Teşrifat: 1810 Tarihli Bir Masraf Defteri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2001, s. 29-50; Bilgehan Pamuk, "XVII. Yüzyılda Bir Osmanlı Paşasının Masraf Bilançosu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. 22/34, 2003, s. 107-124; Ertan Gökmen, "Cevdet Paşanın Bir Aylık Aile Bütçesi", *Erdem*, S. 45/46/47, 2006, s. 87-108; Halime Doğru, *Lehistan'da Bir Osmanlı Sultanı: IV. Mehmed'in Kamanıçe-Hotin Seferleri ve Bir Masraf Defteri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006; Fatih Bozkurt, *III. Mustafa Dönemine Ait Bir Kadınefendinin Masraf Defteri*, Okur Kitaplığı, İstanbul 2016; Faruk Doğan, "Sahibi Bilinmeyen Hususi Bir Masraf Defterinin Osmanlı Sosyal ve İktisat Tarihi Açısından Kullanılabilirliğine Dair Bir Deneme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, c. 18/2, 2018, s. 335-376.

⁶ III. Selim dönemi ve bu dönemde donanma ile ilgili geniş bilgi için bkz.: Stanford J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, Kapı Yay., İstanbul 2008; Daniel Panzac, *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2018, s. 207-266.

⁷ *TSMA.e. 143/6, 143/8, 167/11, 751/22, 760/3*; Nejad Göyünç, "Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa", *Tarih Dergisi*, c. 2, S. 3-4, İstanbul 1952, s. 44-47.

⁸ Mehmed Süreyya'ya göre Küçük Hüseyin Paşa çok cömerttir ve borçlarına mal varlığı yetmemiştir. N. Göyünç ise, paşanın eline geçen parayı müsrifâne bir surette sarf etmesi ve bu yüzden borç içinde kalarak metrukatının satılmasını, paşa hakkında ileri sürülen suçlamalardan biri olarak değerlendirmektedir. Bkz.: Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 3, Haz.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996, s. 724; N. Göyünç, "...Küçük Hüseyin Paşa", s. 49.

1. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın Hayatı

Gürcü ya da Çerkez kökenli olduğu vurgulanan Küçük Hüseyin Paşa'nın⁹ ne zaman doğduğu konusunda kaynaklar suskundur. Bununla birlikte, vefatında kırk altı yaşında olduğu bilgisinden yola çıkarak, onun, 1757/58 yıllarında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir.

Ufak tefek olmasından dolayı kendisine “küçük” lakabı verilmiş olan Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryalığa ve hanedan damatlığına uzanan öyküsü, Ahıskalı Silahdar İbrahim Paşa'nın 1767-1768 yılında onu III. Mustafa'ya takdim etmesiyle başlamıştır. Küçük Hüseyin Paşa için bir dönüm noktası olan bu başlangıç, ona sarayın kapılarını açmıştır. Önce enderunda öğrenim gören Küçük Hüseyin, ardından Şehzade Mehmed'in hizmetine girmiştir. III. Selim'in 7 Nisan 1789'da tahta geçişi ise, onun kaderini değiştirecektir. Zira mabeyncilik ve tebdilcilik göreviyle “hâne-i hâssa”ya alınan Küçük Hüseyin Ağa, beş altı ay gibi çok kısa bir süre zarfında başçukadar olmuştur. Ahmed Vasıf ile Ahmet Cevdet Paşa'nın “tarik-i enderûn” a aykırı olarak nitelediği bu yükseliş¹⁰, Küçük Hüseyin Ağa'yı III. Selim'e daha da yakınlaştırmıştır. Çünkü Hüseyin Ağa hem hükümdarın Beşiktaş İhlamur'daki nişan talimlerine katılacak hem de Fransız elçisi H. Sebastiani ile İshak Bey'in Osmanlı ordusuna yeni nizam verme çalışmalarında yer alacaktır. Bu da padişahın sevgi ve takdirini kazanmak demektir. Zaten III. Selim'in 10 Mart 1792'de vezaret rütbesiyle Küçük Hüseyin Ağa'yı kaptan-ı deryalığa ataması bu sevgi ve takdirin açık göstergesidir. Ayrıca bu sevgi ve takdir, I. Abdülhamid'in kızı Esmâ Sultan ile Küçük Hüseyin Paşa'nın 29 Mayıs 1792'de kıyılan nikahıyla, ziyadesiyle perçinlenecektir.

Her ne kadar Ahmed Vasıf ile Ahmet Cevdet Paşa III. Selim'in tahta geçişinin ardından Küçük Hüseyin Ağa'nın önce mabeyncilik ve tebdilcilik görevine getirilmesi ve beş altı ay sonra da başçukadar olmasını enderun tarikine aykırı olarak nitelese de, aslında ortada bir usulsüzlük yok gibidir. Zira on yaşlarında saraya giren Hüseyin Ağa'nın, bu vazifeye getirilene kadar, neredeyse yirmi beş yıllık saray tecrübesi bulunmaktadır. Dolayısıyla onun rastgele seçilmediği muhakkaktır. Elbette ki Küçük Hüseyin Ağa'nın III.

⁹ Küçük Hüseyin Paşa'nın hayatı büyük oranda şu çalışmalardan derlenmiştir: Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. 7, Dersaadet 1309, s. 266-267; Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, Haz.: Hüseyin Sarıkaya, Çamlıca Yay., İstanbul 2017, s. 821-827; N. Göyünç, “...Küçük Hüseyin Paşa”, s. 35-50; Aynı yazar, “Hüseyin Paşa, Küçük”, *DİA*, c. 19, İstanbul 1999, s. 6-8; Münir Aktepe, “Husayn Pasha (Küçük Hüseyin Pasha)”, *The Encyclopedia of Islam*, c. III, 1986, s. 627-628; J. H. Mordtmann, “Hüseyin Paşa (Küçük)”, *İA*, c. 5/1, İstanbul 1987, s. 654-655; M. Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 3, s. 724.

¹⁰ Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-âsâr...*, s. 822; Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. 7, s. 266.

Selim'le arasının iyi olmasının bunda payı vardır. Ancak sarayın kaideleri onun için de işlemiş olmalıdır.

Hizmetkar olarak girdiği sarayda, kariyer basamaklarını tırmanarak hanedan damadı bir kaptan-ı deryaya dönüşen Küçük Hüseyin Paşa'nın donanmadaki ilk faaliyeti, Ege Denizi'ndeki korsanlarla yaptığı mücadeledir. Zira bu dönemde Ege Denizi'nde pek çok Rus bandıralı korsan, Osmanlı tüccar gemilerinin seyrüseferine engel olmakta, onları yağmalamakta ve kıyılara da baskınlar düzenlemektedir. Dolayısıyla Küçük Hüseyin Paşa'nın öncelikli görevi bu sorunu çözmektir. Zaten o da, Esmâ Sultan'la kıyılan nikahının ardından, düğünlerini gerçekleştirilmeden, 10 Haziran 1792'de denize açılmış ve on parça tekne ile Porte-kale'de (Lagia) faaliyet gösteren Lambro Katsoni (Canziani) adlı korsanı etkisiz hale getirmiştir. Yine Lambro'nun ortaklarından Kara-Katzanis'i (Karakaçan) de yakalayarak idam ettiren Küçük Hüseyin Paşa, 29 Eylül 1792'de İstanbul'a dönerek, Esmâ Sultan'la yarım kalan mutluluğunu bir düğünle taçlandırmıştır (19 Aralık 1792).

Donanma eğitimi olmayan bir kaptan-ı derya olarak ilk görevinden muvaffakiyetle dönen Küçük Hüseyin Paşa'nın bu başarısı, onun padişah nezdindeki nüfuz ve itibarını daha da arttırmıştır. Zaten onların arasında bir abi kardeş diyalogu bulunmakta ve Küçük Hüseyin Paşa, "*karındaşı a'zam*"¹¹ olarak III. Selim'e hitap etmektedir. Fakat bu yakınlık, diğer devlet ricalinin kıskançlığını celbetmiştir. Dolayısıyla Küçük Hüseyin Paşa, rakiplerinin girişimiyle, 13 Aralık 1797'de¹² Pazvandoğlu İsyanı'nı bastırmak için Rumeli seraskerliğine tayin edilerek, rutin seyrüsefer faaliyetleri dışında ayrılmadığı İstanbul'dan uzaklaştırılmıştır.

Yeni görevini; ilkbahardan önce cepheye hareket etmemek, vazifesi sona ermeden donanmaya dönmesi istenmemek ve Anadolu valisi Seyyid Ali Paşa'nın Eflak'a gönderilmesi şartlarıyla kabul eden Küçük Hüseyin Paşa, 6 Nisan 1798'de sefer tuğunu dikmiş ve Mayıs başlarında Vidin'e yakın bir yer olan Lom'a ulaşmıştır.¹³ Rumeli valisi Mustafa Paşa, Anadolu valisi Seyyid

¹¹ *T SMA.e. 429/18, 429/22, 429/23, 429/26, 429/29, 429/30, 429/32, 429/49, 429/50.*

¹² N. Göyünç, Küçük Hüseyin Paşa'nın 1 Aralık 1797'de Vidin'e serasker tayin edildiğini belirtse de, Ahmed Vasıf Tarihi ile *T SMA.d. 02106* numaralı masraf defterinde Küçük Hüseyin Paşa'nın 13 Aralık 1797 (23 C 1212)'de Rumeli seraskerliğine atandığı vurgulanmaktadır. Karşılaştırma için bkz.: N. Göyünç, "...Küçük Hüseyin Paşa", s. 39; Aynı yazar, "Hüseyin Paşa, Küçük", s. 7; Ahmed Vâsıf Efendi, *Mehâsinü'l-âsâr...*, s. 268; *T SMA.d. 02106*, s. 2b.

¹³ Ahmet Vasıf ve Ahmed Cevdet Küçük Hüseyin Paşa'nın Vidin'e hareketini 10 Nisan 1798 olarak vermektedir. N. Göyünç de Küçük Hüseyin Paşa'nın 10 Nisan 1798'de Vidin'e hareket ettiğini ve 22 Nisan'da da kale yakınlarına ulaştığını belirtmektedir. Yücel Özkaya ise Küçük Hüseyin Paşa'nın 12 Nisan'da İstanbul'dan yola çıktığını ve yine 22 Nisan'da Vidin civarındaki

Ali Paşa, Tepedelenli Ali Paşa gibi valilerin yardımıyla hem karadan hem de ince donanma vasıtasıyla Tuna'dan Vidin Kalesi kuşatılsa da, yeterli asker ve malzeme yokluğundan bir sonuç alınamamıştır. Zaten imparatorluk, kısa bir süre sonra Küçük Hüseyin Paşa'yı geri çağırmıştır. Çünkü Mısır, Napolyon tarafından tehdit altındadır. Ancak Hüseyin Paşa hemen İstanbul'a dönme niyetinde değildir. Zira o, itibarı için Pazvandoğlu meselesini halletmelidir. Çözüm ise, merkezin Pazvandoğlu'nu affetmesidir. Dolayısıyla Küçük Hüseyin Paşa bu konuda Pazvandoğlu'nu destekleyecek ve ona kapıcıbaşılık rütbesi verdirerek, sorunun üstesinden gelecektir.

İstanbul'a gecikmeli olarak Mart 1799'da dönen¹⁴ Küçük Hüseyin Paşa'nın yeni faaliyet sahası Mısır'dır ve o da hemen Akdeniz'e açılacaktır. Zira Napolyon hala Mısır'dadır ve İngiliz donanması Mısır sahillerini abluka altına almıştır. Zaten Küçük Hüseyin Paşa da Akdeniz'e vardığında İngiliz donanmasına katılmıştır. Amaç, Napolyon'un Mısır'dan gizlice Fransa'ya kaçmasına engel olmaktır. Ancak bunda başarı elde edilememiştir. Çünkü Napolyon Ağustos 1799'da Mısır'ı terk etmiştir. Bunun üzerine Küçük Hüseyin Paşa, Fransızları teslim olmaya zorlamak için kethüdası Hüsrev Ağa'yı altı bin kişilik bir kuvvetle Ebûkîr'da karaya çıkartmış (Mart 1801) ve Reşid ile Rahmaniye alınmıştır. Dolayısıyla Fransızlar antlaşma imzalamak durumunda kalarak, Mısır'dan ayrılmışlardır (27 Haziran 1801).

III. Selim'i çok memnun eden bu başarısının ardından İstanbul'a dönen Küçük Hüseyin Paşa, geri kalan yıllarında Ege Denizi'ndeki adalar ile Mora sahilleriyle meşgul olmuş ve verem hastalığına yakalanarak 7 Aralık 1803'te ölmüştür.¹⁵ Tecrübesiz bir kaptan-ı derya olarak çok fazla kendini gösterme

Çoban Köprüsü'ne geldiğini vurgulamaktadır. Öte yandan *TSMA.d. 02106* numaralı masraf defterinde, paşanın 6 Nisan 1798'de (19 L 1212) sefer için tuğ diktiği yazılıdır ve Hüseyin Paşa 17 Nisan'da daha Büyükçekmece ile Silivri civarındadır. Paşanın Edirne ve Pazarcık üzerinden Lom'a ulaşması da mayıs başlarına tekabül etmektedir. S. Shaw da ordunun mayıs başlarında Vidin'e ulaştığını dile getirmiştir. Karşılaştırma için bkz.: Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. 6, s. 306; Ahmed Vâsîf Efendi, *Mehâsinü'l-âsâr...*, s. 275; N. Göyünç, "...Küçük Hüseyin Paşa", s. 41; Aynı yazar, "Hüseyin Paşa, Küçük", s. 7; Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyânları (1791-1808)*, TTK, Ankara 2020, s. 55; S. J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim...*, s. 321; *TSMA.d. 02106*, s. 10a-12a.

¹⁴ N. Göyünç, Küçük Hüseyin Paşa'nın Ocak 1799'da İstanbul'a döndüğünü belirtse de, masraf defterlerinden Küçük Hüseyin Paşa'nın 20 Mart 1799'da daha Büyükçekmece civarında olduğu anlaşılmaktadır. Paşanın İstanbul'a gelerek Divân-ı Hümayûn'a katılması da 22 Mart 1799'dur. Karşılaştırma için bkz.: N. Göyünç, "...Küçük Hüseyin Paşa", s. 43; Aynı yazar, "Hüseyin Paşa, Küçük", s. 7; *TSMA.d. 02094*, s. 26b; *TSMA.d. 02098*, s. 1b.

¹⁵ Ahmed Cevdet ve Mehmed Süreyya'ya göre Küçük Hüseyin Paşa, adamı Hüsrev Paşa'yı Mısır valisi olarak tayin ettirmesinden dolayı halkın dil uzatması sebebiyle kahrından hastalanmıştır. Bkz.: Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. 7, s. 267; M. Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 3, s. 724.

fırsatı elde edememiş olsa da, III. Selim'in, donanmanın ihtiyaç duyduğu ıslahatı kavrayıp özümseyecek ve uygulayacak bir kaptan paşayı Küçük Hüseyin Paşa'nın şahsında bulduğu muhakkaktır.¹⁶ Haddizatında Fransız gemi mimarı Jacques Balthazard le Brun ile iki asistanı Jean Baptiste Benait ve Toussaint Petit'in 1793'te İstanbul'a getirilmesi; Osmanlı donanmasının kırk beş yeni savaş gemisiyle takviye edilmesi; tersanede havuz inşası ve sarayın onarımı; sefer dönüşü gemi mürettebatının memleketlerine gönderilmeleri usulünün kaldırılarak kış aylarında da talim ve terbiyelerinin devam etmesi; donanma kaptanlarının ehliyetlerine göre sınıflandırılması; marangozların donanma gediklileri arasına alınarak usta işçi sınıfı meydana getirilmesi; kalyonların büyük ve küçük olarak ayrılması gibi faaliyetler de bunu yansıtmaktadır. Bu noktada da Küçük Hüseyin Paşa, modern Osmanlı denizciliğinin kurucusu olarak adlandırılmaktadır.¹⁷

2. Çalışmanın Kaynakları: Varidat ve Masarifat Defterleri

Yukarıda da değinildiği üzere, M. Genç'in özel muhasebe defterleri olarak vurguladığı varidat ve masarifat defterleri, içlerinde ticaret erbabı kişilere ait olanları yer almakla birlikte, genellikle yönetici elitlerin hususi hesaplarını ihtiva eden bir kaynak grubudur. Bu kaynak grubu, Osmanlı Arşivi'nde maliyeden müdevver defterler, müteferrik defterler, Kamil Kepeci, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi gibi farklı fonlar arasında bulunmakta ve zaman dilimi bakımından 1-2 haftadan başlayıp 20-30 yıla kadar uzanan değişik boyutlarda olabilmektedir.¹⁸

İlgili şahsın gelir düzeyi, bu gelirleri nerelerden elde ettiği, giderleri vb. konularda son derece ayrıntılı veriler sunan, bu bağlamda da Osmanlı seçkinlerinin yaşam tarzı, tüketim kalıpları, gündelik hayatı, ilişki ağları gibi değişik mevzuların aydınlatılmasının yanı sıra, kültür tarihi çalışmalarına da katkı yapacak nitelikte olduğu değerlendirilen bu defterler,¹⁹ varidat defteri, masarifat defteri şeklinde ayrı ayrı olabileceği gibi, her ikisini kapsayan tek bir defter biçiminde de bulunabilmektedir. Misal vermek gerekirse; F. Bozkurt'un bir kadın efendinin masraflarına odaklandığı kitabında kullandığı defter sadece bir masraf defteri iken, İ. M. Kunt'un bir Osmanlı valisinin kazanç ve harcamalarını ele aldığı eserinde yararlandığı defter, hem varidat

¹⁶ D. Panzac, *Osmanlı Donanması...*, s. 216.

¹⁷ N. Göyünç, "...Küçük Hüseyin Paşa", s. 48; Aynı yazar, "Hüseyin Paşa, Küçük", s. 7; J. H. Mordtmann, "Hüseyin Paşa (Küçük)", s. 654; S. J. Shaw, *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim...*, 207-2017; Panzac, *a.g.e.*, s. 216-235.

¹⁸ M. Genç, *...Devlet ve Ekonomi*, s. 347.

¹⁹ Genç, *a.g.e.*, s. 347; İ. M. Kunt, *Bir Osmanlı Valisinin Yıllık Gelir-Gideri...*, s. 1; F. Bozkurt, *...Bir Kadınefendinin Masraf Defteri*, s. 17.

hem de masarifatı birlikte içermektedir.²⁰ Dolayısıyla defterlerin düzeni birbirinden farklılık arz edebilir.

Öte yandan bu defterlerin büyük bir bölümünün kime ait olduğu da bilinmemektedir. Çünkü genellikle kâtipler, “*veliyyü'n-ni'am efendimizin irâdâtı, vâridâtı*” ya da “*veliyyü'n-ni'am efendimizin masârifâtı*” şeklinde bir başlıkla konuya girmekte ve defterini tuttuğu efendinin kimliğini nadiren zikretmektedir. Ancak satır aralarında yer alan küçük ipuçlarının yanı sıra, gelirler ve giderler arasında mukataa, cizye, esham gibi hazineye ait kayıtların mevcudiyeti, kimlik tespitini kolaylaştırır niteliktedir. Zira bu mukataa, cizye ve eshamın ilgili tarihte kime verilmiş olduğu, maliye belgelerinden rahatlıkla anlaşılmaktadır.²¹ Yine de bazı araştırmalarda “*sahibi bilinmeyen*” olarak varidat ve masarifat defterlerine atıf yapılmaktadır.²²

Bu doğrultuda Tablo 1’de görülen ve Osmanlı Arşivi’nde Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Fonu’nda yer alan çalışmada kullandığımız defterler de benzer bir durumdadır.²³ Zira arşiv kataloğunda ilgili defterlerin Küçük Hüseyin Paşa’nın varidat ve masarifat defterleri olduğu vurgulansa da, defterlerin içeriğinde ona dair bir atıf bulunmamaktadır. Sadece TSMA.d. 02108 numaralı defterin kapağında, sonradan yazıldığı muhtemel şu kayıt düşülmüştür: “*On altı defter. Kapudân-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa’ya ‘â'id masraf defterleri. 1206 ilâ 1217*”.²⁴

²⁰ Kunt, *a.g.e.*; Bozkurt, *a.g.e.*.

²¹ M. Genç, ...*Devlet ve Ekonomi*, s. 348.

²² F. Doğan, “Sahibi Bilinmeyen Hususi Bir Masraf Defteri...”.

²³ Tablo 1’de görülen defterler dışında “*TSMA.d. 02102, 02106, 02109, 03273, 03405, 04711, 04748, 08989*” numaralı defterler de Küçük Hüseyin Paşa’nın masraf defterleridir. Bunlardan *TSMA.d. 02102* numaralı defter, 2 Haziran 1792-11 Şubat 1793 (11 L 1206-30 C 1207) tarihleri arasında Küçük Hüseyin Paşa’nın hazinedarı Emin Ağa’ya teslim edilen altınlar ile bu altınların nerelere harcandığını göstermektedir. *TSMA.d. 02106* numaralı defter ise 13 Aralık 1797-8 Aralık 1798 (23 C 1212-29 C 1213) tarihlerini kapsamakta ve defter, Küçük Hüseyin Paşa’nın Rumeli seraskerliğine ait “cânib-i mirî”den gelen meblağlar ile sefere özgü harcamaları içermektedir. Dolayısıyla bu defter ayrı bir makalede değerlendirilecektir. Diğer defterlere gelince, onlar, belirli bir düzende olmayıp müsvedde niteliğindedir ve tarih aralıkları şöyledir: *TSMA.d. 02109*, 7 Aralık 1801 (1 Ş 1216) ile 2 Haziran 1802 (30 M 1217); *TSMA.d. 03273*, 27 Ağustos 1801 (17 R 1216) ile 15 Kasım 1803 (30 R 1218); *TSMA.d. 03405*, 2 Mayıs 1800 (7 Z 1214) ile 17 Kasım 1800 (29 C 1215); *TSMA.d. 04711*, 12 Nisan 1798 (25 L 1212) *TSMA.d. 04748*, 2 Mayıs 1802 (29 Z 1216); *TSMA.d. 08989*, 19 Temmuz 1799 (15 S 1214) ile 2 Eylül 1799 (1 R 1214). Bu makalede değerlendirilmeye alınmayan bütün defterlerin, Tablo 1’dekilerle birlikte, transkripsiyonu tamamlanmış olup, kitap olarak yayınlanması planlanmaktadır.

²⁴ *TSMA.d. 02108*.

Tablo 1: Çalışmada Kullanılan Defterler

Sıra No	Defter Numarası	Defterlerin Tarih Aralığı	Açıklama
1	T SMA.d. 02104	10 Mart-22 Mayıs 1792 (16 B-30 N 1206)	Darphane sarrafi Hoca Minas aracılığıyla yapılan masraflar ile paşanın ceyb-i 'aliyyelerine verilen altın kayıtları vardır
2	T SMA.d. 02108	23 Mayıs-21 Ekim 1792 (1 L 1206-5 RA 1207)	Darphane sarrafi Hoca Minas aracılığıyla yapılan masraflar
3	T SMA.d. 02105	22 Ekim 1792-9 Haziran 1793 (6 RA-29 L 1207)	Sarrafi Sakaoğlu Mardiros ve ortağı Muradoğlu Refail aracılığıyla yapılan masraflar
4	T SMA.d. 02107	10 Haziran 1793-28 Temmuz 1794 (1 ZA 1207-29 Z 1208)	Sarrafi Sakaoğlu Mardiros ve ortağı Muradoğlu Refail aracılığıyla yapılan masraflar
5	T SMA.d. 02100	29 Temmuz 1794-17 Temmuz 1795 (1 M-29 Z 1209)	Sarrafi Sakaoğlu Mardiros ve ortağı Muradoğlu Refail aracılığıyla yapılan masraflar
6	T SMA.d. 02103	18 Temmuz 1795-6 Temmuz 1796 (1 M-29 Z 1210)	Sarrafi Sakaoğlu Mardiros ve ortağı Muradoğlu Refail aracılığıyla yapılan masraflar
7	T SMA.d. 02101	7 Temmuz 1796-25 Haziran 1797 (1 M -29 Z 1211)	Sarrafi Sakaoğlu Mardiros ve ortağı Muradoğlu Refail aracılığıyla yapılan masraflar
8	T SMA.d. 02099	26 Haziran 1797-21 Nisan 1798 (1 M-5 ZA 1212)	Hazinedar Emin Ağa aracılığıyla yapılan masraflar
9	T SMA.d. 02094	1 Haziran-24 Eylül 1798/30 Eylül 1798-22 Mart 1799 (16 Z 1212-13 R 1213/ 19 R-15 L 1213)	Kapı kethüdası Selim Sabit Efendi tarafından kethüdalara verilen iratlar ve Kethüda Mustafa Ağa ve Mehmed Hüseyin Ağa aracılığıyla yapılan masraflar
10	T SMA.d. 02098	22 Mart 1799-24 Mayıs 1800 (15 L 1213-29 Z 1214)	Hazinedar Emin Ağa aracılığıyla yapılan masraflar
11	T SMA.d. 02095	25 Mayıs 1800-13 Mayıs 1801 (1 M-29 Z 1215)	Kethüda Mehmed Hüseyin Ağa aracılığıyla yapılan masraflar
12	T SMA.d. 02096	14 Mayıs 1801-3 Mayıs 1802 (1 M-30 Z 1216)	Kethüda Mehmed Hüseyin Ağa aracılığıyla yapılan masraflar
13	T SMA.d. 02097	4 Mayıs 1802-22 Nisan 1803 (1 M-29 Z 1217)	Kethüda Mehmed Hüseyin Ağa aracılığıyla yapılan masraflar
14	T SMA.d. 03195	23 Nisan-7 Aralık 1803 (1 M-22 Ş 1218)	Kethüda Mehmed Hüseyin Ağa aracılığıyla yapılan masraflar
15	T SMA.d. 03192	13 Mart 1792-7 Aralık 1803 (19 B 1206-22 Ş 1218)	İratlar ile masrafların icmal kayıtlarıdır

Her ne kadar bu kayıt sonradan düşülmüş olsa da, incelediğimiz defterlerin Küçük Hüseyin Paşa'ya ait olduğu muhtevassından da kolaylıkla anlaşılmaktadır. Zira Hüseyin Paşa'nın eşi Esmâ Sultan²⁵ ile kethüdası

²⁵ T SMA.d. 02105, s. 2b.

Mehmed Hüsrev'in²⁶ adının açık olarak zikredilmesi, bunun yanı sıra "efendimizin velîmelerinde (düşün)", "efendimizin Akdeniz'e, Mısır'a teşriflerinde" ya da "efendimizin Akdeniz'den, Mısır'dan teşriflerinde"²⁷ gibi küçük ipuçları, buna müsaade etmektedir. Zaten defterler, kapsadıkları tarih aralığına göre sıralandığında, Tablo 1'den de anlaşıldığı üzere, Küçük Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryalığı dönemiyle (10 Mart 1792-7 Aralık 1803) birebir örtüşmektedir. Dolayısıyla Küçük Hüseyin Paşa'nın varidat ve masarifat defterleri, aşağıda daha detaylı görüleceği gibi, hem paşanın gelir giderlerine dair detaylı bilgiler içermekte hem de dönemle ilgili önemli veriler sunmaktadır. Örneğin bu on iki yıllık periyotta, İstanbul'un yanmayan semti neredeyse kalmamıştır. *Galata, Beyoğlu, Beşiktaş, Üsküdar, Kasımpaşa, Eyüp, Hasköy, Fener, Topkapı, Cibali, Cağaloğlu, Vefa, Ayvansaray, Unkapanı* bunlardan bazılarıdır. Ayrıca "bahr-ı zafer, nesim-i zafer, polad-ı bahri, akab-ı bahri" gibi kalyon adları da defterlerden tespit edilebilmektedir.

Bu doğrultuda defterlerin düzenine bakıldığında, ilk on dört defterde Küçük Hüseyin Paşa'nın giderleri, ayrıntılı olarak, bir bütün halinde yer almaktadır. Bununla birlikte, TSMA.d. 02104 numaralı defterde Hüseyin Paşa'nın "ceyb-i 'aliyye"lerine verilen 1.876 İstanbul zer-i mahbûbu, 1.250 İstanbul nisfiyyesi ve 4.000 rub'iyye de kayıtlıdır. TSMA.d. 02094 numaralı defter ise, ilgili tarihteki harcamaların yanı sıra, kapı kethüdası Selim Sabit Efendi²⁸ tarafından bu masrafları karşılamak üzere verilen tutarlar ile nüzül emini Osman Ağa'nın çeşitli kazalardan topladığı sekban bedellerini²⁹ kapsamaktadır.

TSMA.d. 03192 numaralı deftere gelince, bu defter, bütçe mahiyetinde bir icmal defteridir. Çünkü defterde Küçük Hüseyin Paşa'nın gelirleri ve bu gelirler doğrultusunda yaptığı masraflar özet halindedir. Dolayısıyla buradaki iratların, ki bunlara TSMA.d. 02094'tekileri de eklemek gerekir, Küçük Hüseyin Paşa'nın bütün kazancını göstermesi, düşük bir ihtimaldir. Zira varidatlar, harcamalara karşılık olarak ilgili defterlerde belirtilmiştir.

Para birimi olarak kuruşun esas alındığı, bununla birlikte, rub', nisf, İstanbul ya da Mısır zer-i mahbûbu gibi verilen altınların ayrıca zikredildiği bu defterlerin, kimin tarafından hazırlandığı da meçhuldür. Çünkü kayıtları tutan kâtip, efendisinin adını zikretmediği gibi, kendi adını dile getirmekten de imtina etmiştir. Diğer taraftan, Tablo 1'de de görüldüğü üzere, masrafların

²⁶ TSMA.d. 02096, s. 1b. Mehmed Hüsrev hakkında bkz.: M. Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 2, s. 682-683; Halil İnalçık, "Hüsrev Paşa, Koca", *DİA*, c. 19, 1999, s. 41-45.

²⁷ TSMA.d. 02105, s. 7a, 20b; TSMA.d. 02096, s. 5a, 12a; TSMA.d. 03195, s. 5a, 14a.

²⁸ Selim Sabit Efendi hakkında bkz.: M. Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, c. 5, s. 1493.

²⁹ Bu bedeller ayrı olarak yazıldığından, Grafik 1'deki hesaplama dahil edilmemiştir.

kimler aracılığıyla yapıldığı net bir şekilde dile getirilmiştir. Bu kişiler; Küçük Hüseyin Paşa'nın kethüdaları Mustafa Ağa ve Mehmed Hüsrev Ağa, hazinedarı Emin Ağa, sarrafları Sakaoglu Mardiros ve ortağı Muradoğlu Refail ile darphane sarrafı Hoca Minas'tır. Ayrıca Hüseyin Paşa'nın kapı kethüdası Selim Sabit Efendi ile Mehmed Hüsrev ve Emin Ağa'nın birlikte çalıştığı sarraf İstefan ve sarraf Agop'u da³⁰ bunlara katmak lazımdır. Bu da, üst düzey bir yönetici elitin finansal işlerinin nasıl yürüdüğünün küçük bir özetidir, ki zaten bu noktada sarraflar ve kapı kethüdaları, yönetici elitlerin çarklarını döndüren temel aktörlerdir.³¹

Her ne kadar Küçük Hüseyin Paşa'nın giderleri, gıda, giyim, ulaşım gibi çeşitli başlıklara göre masraf defterlerine yazılmamış olsa da, defterlerin kendi içerisinde bir sistematiği vardır. Zira yapılan harcamalar, gün gün, aylık periyotlar halinde, kronolojik bir düzende kayıtlıdır. Bununla birlikte, 21 Nisan-1 Haziran 1798 ile 24-30 Eylül 1798 tarihleri arasında bir kopukluk olduğunu da belirtmek gerekir. 21 Nisan-1 Haziran 1798'deki kopukluğun neden kaynaklandığı net değildir. Ancak bu dönem, Küçük Hüseyin Paşa'nın Rumeli seferinde bulunduğu sürece denk gelmektedir ve oluşan sarfiyatların Rumeli seferine ait deftere kaydedilmiş olması muhtemeldir. Öte yandan 24-30 Eylül 1798 tarihlerinde kayıt tutulmamış olması, kethüda değişikliğindedir. Çünkü Küçük Hüseyin Paşa'nın ilk kethüdası Mustafa Ağa vefat etmiş³² ve yerine Mehmed Hüsrev Ağa kethüda tayin edilmiştir. Mehmed Hüsrev Ağa'nın devreye girişi ise 30 Eylül 1798'dir.³³

Defterlerle ilgili vurgulanması gereken bir değer konu ise; yapılan masrafların Küçük Hüseyin Paşa'nın onayından geçmiş olmasıdır. Zira Küçük Hüseyin Paşa, "*ber müceb-i defter-i müfredât olunan masârifât-ı mezkûr yegân yegân manzûr ve makbûlüm olmağla*" şeklinde, her ay için, o ayın son günü tarihiyle defterlere şerh düşmüştür. Bu şerh, Küçük Hüseyin Paşa'nın giderlerini denetlediğinin bir kanıtıdır. Ancak bu denetimin ne zaman gerçekleştiği net değildir. Çünkü Küçük Hüseyin Paşa'nın ölmeden önceki yaklaşık 8 aylık harcamalarını içeren TSMA.d. 03195 numaralı defterde böyle bir tasdik kaydı gözükmemektedir. Bu da, hesapların yıllık olarak kontrol edildiği düşüncesini akla getirmektedir. Yine de bu, bir varsayımdan ibarettir.

³⁰ TSMA.d. 03192, s. 47b, 49b, 51b, 53b, 55b.

³¹ Ertan Ünlü, *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Merkez-Taşra Bağlamında Sarrafların İlişki Ağları: Bir Sosyal Ağ Analizi Yöntemi Denemesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2020, s. 246, 290.

³² İlgili defterde yer alan 26 Eylül 1798 tarihli bir kayıta Mustafa Ağa "kethüdâ-yı sâbık müteveffâ" şeklinde zikredilmektedir. Dolayısıyla o, 24-25 Eylül gibi ölmüş olmalıdır. Bkz.: TSMA.d. 02094, s. 2a.

³³ TSMA.d. 02094, s. 11-b.

Son olarak kayıtları tutan kâtiplerin işlerini titizlikle gerçekleştirdiklerini söylemek gerekir. Çünkü yaptıkları hesaplamalar, neredeyse kusursuza yakındır. Şöyle ki; defterde yazan rakamlar tek tek aylık olarak toplandığında, sonuç büyük oranda ya aynı çıkmakta ya da artı eksi çok küçük farklar görülmektedir. Bu da, zamanın şartlarına göre takdire şayandır.

3. Küçük Hüseyin Paşa'nın Gelir ve Giderleri

10 Mart 1792'den 7 Aralık 1803'e kadar yaklaşık on iki yıl kaptan-ı derya olarak hizmet etmiş olan Küçük Hüseyin Paşa'nın gelir giderlerinin detaylı bir incelemesine girişmeden önce, onun kazanç ve harcamalarının birbirleriyle ne ölçüde örtüştüğüne bakmak gerekir. Zira bu, Küçük Hüseyin Paşa'nın ayağını yorganına göre uzatıp uzatmadığını anlamamız açısından elzemdir. Ancak buradaki irat ve masrafların, incelediğimiz defterlerle sınırlı olduğunu ve paşanın tüm muhasebesini yansıtmadığını da belirtmek lazımdır. Dolayısıyla ortaya çıkan sonuç, bütünün bir kesiti olarak tahayyül edilmelidir.

Bu noktada yapılan hesaplamalara göre Küçük Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryalığı döneminde görevine tahsis edilen gelirleri, Grafik 1'de görüldüğü üzere, 17.264.546 kuruştur. Bu da on iki yıla bölündüğünde, paşanın yıllık ortalama kazancı 1.438.712,16 kuruşa denk gelmektedir. Aylık olarak ise bu rakam 119.892,68 kuruş ederken, paşanın bir haftalık varidatı 29.973,17 kuruştur. Gün bazında bakıldığında da bu miktar 4.281,88 kuruştur.

Bu rakamın o dönem için ne anlam ifade ettiği ile ilgili kesin bir şey söylemek zordur. Zira yapılan taşışlarla kuruşun değeri düşmüştür.³⁴ Ancak yine de Küçük Hüseyin Paşa'nın günlük kazancının, aşağı yukarı üç Mısır atı ya da yedi ev alacak düzeyde olduğu muhakkaktır.³⁵

Küçük Hüseyin Paşa'nın bu dönemdeki giderine gelince, ortaya 17.371.165,5 kuruş gibi bir rakam çıkmakta ve bunun yıllık ortalaması 1.447.597,125 kuruşa denk gelmektedir. Paşanın aylık harcaması ise 120.633 kuruş düzeyindedir. Hafta ve gün bazında bakıldığında da bu meblağ, sırasıyla 30.158,25 kuruş ile 4.308,3 kuruş etmektedir.

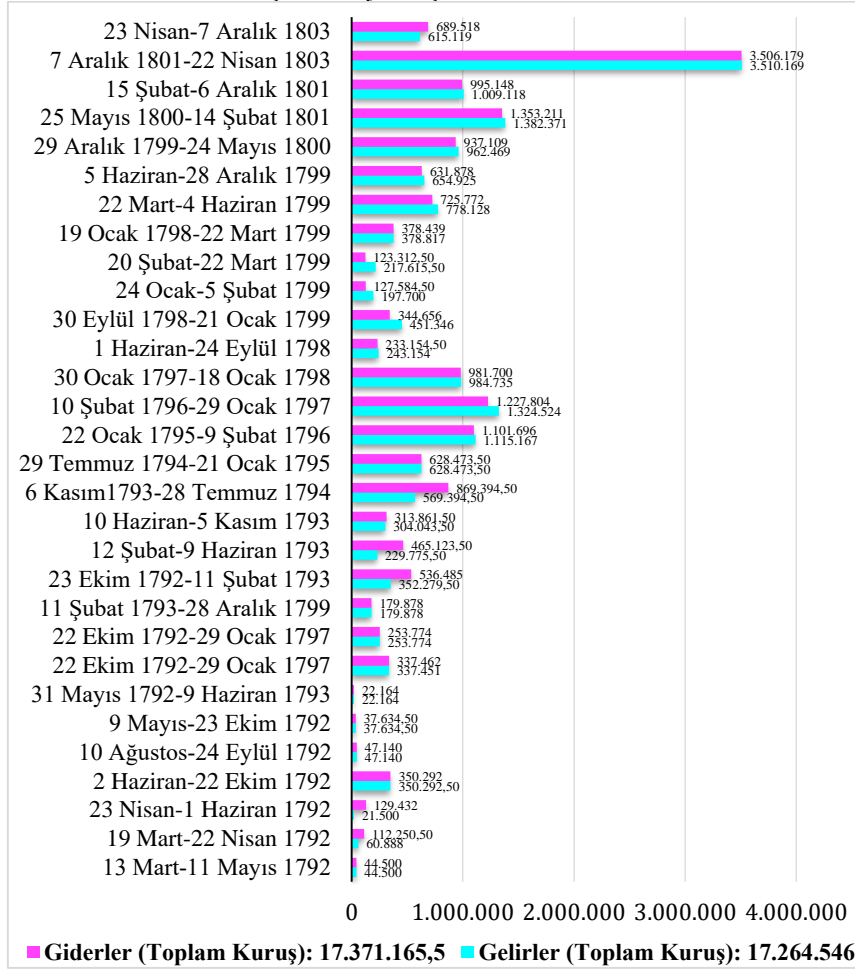
Görüldüğü üzere Küçük Hüseyin Paşa'nın gelirlerinin giderlerini karşılamaya yetmediği açıktır. Zira Hüseyin Paşa'nın 17.371.165,5 kuruşluk masrafına karşılık, 17.264.546 kuruş kazancı bulunmakta ve arada 106.619,5 kuruşluk bir fark oluşmaktadır. Bu farkın 74.399 kuruşu, Hüseyin Paşa'nın

³⁴ Bu dönemdeki para değerleri ile ilgili bkz.: Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012, s. 178.

³⁵ Küçük Hüseyin Paşa'nın aldığı bir Mısır atının fiyatı 1.500 kuruştur. Yine paşaya kitap tahrir eden Seyyid Hasan Efendi'ye satın alınan bir hanenin fiyatı 600 kuruştur. Bkz.: *TSMA.d. 02098*, s. 11b; *TSMA.d. 02099*, s. 3b.

ölmeden önceki son sekiz aylık muhasebesindedir. Geri kalan meblağ ise hesaplamalar sonucu ortaya çıkan fazladır. Öte yandan grafikteki rakamların 20 bin kuruştan 3,5 milyon kuruşa dalgalı bir seyir takip etmesi, hesap dönemleri ile alakalıdır. Çünkü hesap dönemleri, 1-2 aydan 17 aya uzanan çeşitli periyotlardadır.

Grafik 1: Küçük Hüseyin Paşa'nın Gelirleri ve Giderleri³⁶

Her ne kadar ortaya çıkan netice, bir yönetici elitin varidatının mevkisine uygun bir maiyeti geçindirebilecek düzeyde olması ilkesiyle uyuşmasa da³⁷,

³⁶ Bu grafik, *TSMA.d. 03192* ve *TSMA.d. 02094*'teki verilere göre hazırlanmıştır.

³⁷ Metin Kunt, "Bâb-ı Hümayun ve Diğer Kapılar", *Osmanlı Dünyası*, Edt.: Christine Woodhead, Alfa Yay., İstanbul 2018, s. 145.

bu on iki yıllık süre zarfında Küçük Hüseyin Paşa'nın devamlı olarak borçlu olmadığını da belirtmek lazımdır. Çünkü paşanın gelirleri, Grafik 1'de de görüldüğü üzere, kimi zaman giderlerine denk kimi zaman fazladır. Kazancının harcamalarından az olduğu dönemlerde ise Hüseyin Paşa, son dönem haricinde, mümkün mertebe düyununu kapatmaya çalışmıştır. Dolayısıyla onun medyun olarak hayata veda etmesi, büyük oranda hastalığıyla bağlantılı olmalıdır. Nihayetinde verem hastası olan Hüseyin Paşa'nın, bu zorlu süreçte pek de irat ve masraflarıyla ilgilenecek bir halde olmadığı aşikardır. Ancak yine de o, mükellefiyetlerine sadıktır. Zira Hüseyin Paşa, yukarıda da vurgulandığı gibi, ölmeden önce vereceklerinin ödenmesi için bir vasiyet bırakarak, Galata kadısı Halil Efendi'yi vekil tayin etmiştir. Fakat enderun-ı hümayun hazinesi tarafından zapt edilerek satılan paşanın muhallefatı, ki bu muhallefatın satışından 106.008,5 kuruş (12.721.030 akçe)³⁸ elde edilmiştir, zimmelerini karşılamaya yetmemiştir.³⁹ Hatta bunun için, paşanın konağının yıkılması bile gündeme gelmiştir. Ama III. Selim, hem hanedan damadı hem de uzun yıllar kendisine kaptan-ı derya olarak hizmet eden Küçük Hüseyin Paşa'nın, itibarının bu şekilde zedelenmesine razı olmamış ve paşanın kalan bakiyelerinin hazineden tediyesi kararına varmıştır.⁴⁰

Görüldüğü üzere, Küçük Hüseyin Paşa ayaklarını yorganına göre uzatmaya çabalamış olsa da, bunda pek başarılı olamadığı muhakkaktır. Ancak bu, onun müsrif olarak etiketlenmesini gerektirecek bir durum değildir. Ayrıca borçlarına malının yetmemesi, çok cömert olduğu anlamına da gelmemelidir. Dolayısıyla yapılacak en doğru şey, paşanın gelir giderlerinin detaylı incelenmesidir.

Bu doğrultuda öncelikle Küçük Hüseyin Paşa'nın varidat kalemlerine bakmak gerekir. Her ne kadar incelediğimiz defterlerde gelirler gruplar halinde olmasa da, Tablo 2'de görüldüğü üzere, verilerden hareketle belirli başlıklar altında bunları toplamak mümkündür. Ancak bazı kayıtlar birkaç iradı birden içerdiğinden, tasnifin ilkinde göre yapıldığını söylemek lazımdır. Dolayısıyla buradaki kategorilerin değişebilir olduğu ve farklı

³⁸ Buradaki rakam, katiplerin akçe olarak verdiği toplam rakamın, 1 kuruş=120 akçe hesabından, kuruşa çevrilmesiyle elde edilmiştir. Bkz.: *TSMA.d. 4456*.

³⁹ Küçük Hüseyin Paşa'nın muhallefatının satışından elde edilen meblağ, Grafik 1'de yer alan açıklık aşağı yukarı aynı değerdedir. Ancak satılan muhallefat paşanın borcuna yetmemiştir. Muhtemelen buradaki rakam, paşanın borcunun tamamı değildir. Zira Hüseyin Paşa'nın ölümünden sonra talepte bulunan Çalık Angeli bazerganın alacağı sadece 491.573 kuruştur. Bu da paşanın muhallefatının borçlarına neden kâfi gelmediğini gösterir niteliktedir. Küçük Hüseyin Paşa'nın muhallefatından para talep edenler ve zimmelerini tahsil edenler hakkında bkz.: *TSMA.e. 143/6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15*.

⁴⁰ *TSMA.e. 167/11, 751/22, 760/3*.

bölümlemelerin meydana getirilebileceği hatırd tutulmalıdır. Bu, paşanın gider kalemleri için de böyledir.

Bu bağlamda Küçük Hüseyin Paşa'nın kazancının %42'si, nazır, voyvoda, kethüda, sarraf, ayan, mütesellim, çukadar ve benzeri kişilerden alınan meblağlardan oluşmaktadır. Bu meblağlar, büyük oranda gerek paşaya bağlı yerlerin idarecilerinin gerekse Eflak voyvodası ya da Yanya valisi gibi üst düzey yönetici elitlerin gönderdikleri, bedel-i askeriye, hediye baha, boğça baha, iltizam akçesi, gümrük bedeli vesair ödemelerdir. Örneğin Eflak voyvodası 1 Şubat 1799 tarihinde 50 bin kuruş verirken, Yanya valisi Tepedelenli Ali Paşa 22 Ocak 1801'de 30 bin kuruş boğça baha yollamıştır.⁴¹ Muhtemelen bunlar, bu bölgelerden kaptan paşa ya da donanma için ayrılmış paylardır. Öte yandan, tercüman, hazinedar, kethüda, çukadar, sarraf gibi kişiler zaten kaptan paşayla birlikte iş görmektedir. Dolayısıyla onların irat ve masarifat listelerinde sıkça görülmesi normaldir. Nihayetinde bu kişiler, merkezinde Hüseyin Paşa'nın yer aldığı çarkın dişlileridir ve gelir gider noktasında paşaya aracılık etmektedir.

Tablo 2: Küçük Hüseyin Paşa'nın Kaptan Paşalığı Dönemindeki Gelirleri

	Gelir Grupları	Miktar (Kuruş)	Yüzde (%)
1	Mukataa vs. gelirleri (Bayındır, Beypazarı, Narda, Ayazmend, İstanköy)	1.911.123,5	11
2	Canib-i miri, tersane emini vs. gelen meblağlar (ulufe, umur-ı seferiye vb.)	1.283.184,5	8
3	Kişilerden gelenler (nazır, voyvoda, kethüda, mütesellim, ayan, çukadar, tercüman, hazinedar, kaptan, sarraf vs.)	7.324.452,5	42
4	Satılan eşya bedelleri (kürk, mücevher, koyun, sefine, hınta, kahve, erz, şeker vs.)	1.348.866	8
5	Akdeniz adaları ile diğer yerlerden gelenler (zahire, hediye, imdadiye, boğça vs. baha)	4.149.490,5	24
6	Diğer çeşitli gelirler (tereke, gemi navlunu vs.)	1.247.429	7
	Genel Toplam	17.264.546	100

Akdeniz adaları vesair yerlerden gelen zahire, hediye, boğça, imdadiye bahaları ise, %24'lük bir oranla Hüseyin Paşa'nın ikinci en büyük gelir kalemidir. Zaten Akdeniz adaları, olageldiği üzere, "Cezâyir-i Bahr-ı Sefîd Eyâleti" olarak kaptan paşa yönetimindedir⁴² ve kaptan paşa bu adalardan, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya göre, 18. yüzyılın sonlarında toplamda senevi

⁴¹ TSMA.d. 03191, s. 54a; TSMA.d. 02094, s. 12a.

⁴² TSMA.e. 411/18.

300 bin kuruş irat elde etmektedir.⁴³ Dolayısıyla tablodaki 4.149.490,5 kuruşluk meblağ, paşanın resmi kazancını teşkil etmektedir ve bu, %42'lik dilimle birlikte düşünülmelidir. Zira adaların hediye, boğça ve benzeri bahaları, kimi zaman buradaki yöneticiler nezdinde verilen şekilde defterde zikredilmiştir. Hüseyin Paşa'nın buralardan topladığı rakamlar ise kısmen şöyledir: *İzmir 15.000 kuruş, Midilli 12.500 kuruş, Sakız 12.225 kuruş, Limni 7.750 kuruş, Rodos, 5.150 kuruş, Gelibolu, 1.345 kuruş, Sisam 2.700 kuruş, Boğazhisarı 2.950 kuruş, Lapseki 1.250 kuruş, İstanköy 2.280 kuruş, İstendil 1.600 kuruş, İmroz 1.120 kuruş, Bozcaada 1.750 kuruş, Çeşme 1.120 kuruş, Bodrum 700 kuruş, Kuşadası 1.525 kuruş, Liryoç 525 kuruş, Kalemboz 575 kuruş, Bozbaba 500 kuruş, Çandarlı 700 kuruş, Semadirek 375 kuruş, Maydos 420 kuruş, Yunda 1.000 kuruş, Foça 2.060 kuruş, Karaburun 500 kuruş, Yeni Kale ve Liman Kale 130 kuruş, Sığacık 230 kuruş, Urla 250 kuruş.*⁴⁴

Küçük Hüseyin Paşa'nın mukataa vesair yerlerden elde ettiği gelirler ise, toplamın %11'ine eşittir. Bunlardan Beypazarı, Bayındır, Narda, İstanköy, Ayazmend gibi çiftlik ve mukataalar, paşanın kendi uhdesindedir ve bunların bazıları müşterektir. Ayrıca kız kardeşi Gülhiz Hanım'ın⁴⁵ Çanakkale'deki çiftliğinin 3.500 kuruşluk iltizam bedeli de bu varidata dahildir. Yine Rodos ve benzeri adalardan toplanan tımar akçesi de bunlara ilavedir.

Hüseyin Paşa'nın gelirlerinin %23'lük kalan kısmına gelince, bunlar, ulufe, mahiye, umur-ı seferiye için canib-i miriden, tersane eminden gelenler, satılan eşya bedelleri ile tereke, gemi navlunu gibi diğer kalemlerden müteşekkildir. Bu doğrultuda kumanya bahası olarak paşaya 2.831 kuruş ödenirken, paşanın filika ya da kamara mefruşatına 1.313 kuruş verilmektedir. Mısır'a gönderilen askerlerin mevacibi ise 125 bin kuruş civarındadır. Rumeli seferi masraflarına karşılık olarak paşanın aldığı rakam da 75 bin kuruştur. Yine Hüseyin Paşa, Kalonyalı Ebubekir Ağa'nın terekesinden 158.101,5 kuruş elde ederken, 25 Haziran 1803 tarihinde gemi navlunundan 10.581,5 kuruş kazanmıştır.

⁴³ Uzunçarşılı ayrıca kaptan paşaların, donanmada ikinci amiral rütbesinde olan kapudaneden tersaneye tayin olunan en ufak memura kadar herkesten yıllık bir caize aldığını belirtmektedir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988, s. 416-417.

⁴⁴ Bu rakamlar, *TSMA.d. 03192*'nin 2b ile 3a sayfaları arasındaki verilere göredir. Ancak kaptan paşanın eyaleti daha fazlasını içermektedir. Kaptan paşa eyaletini oluşturan yerler için bkz.: İ. H. Uzunçarşılı, *...Bahriye Teşkilâtı*, s. 420-421.

⁴⁵ Defterlerde Küçük Hüseyin Paşa'nın kız kardeşinin adı açık olarak zikredilmemekte ve bunun yerine "ismetli hemşire hanım" olarak kendisinden bahsedilmektedir. Fakat başka arşiv belgelerinde o, Küçük Hüseyin Paşa'nın kız kardeşi Gülhiz Hanım'dır ve IV. Mustafa'nın zevcesi olarak arşiv kataloğunda adı vurgulanmaktadır. Sicil-i Osmani'de ise Gülihir Hanım'dır. Bkz.: *TSMA.e. 13/17; AE.SSLM.III 162/9741*; M. Süreyya, *Sicil-i Osmani*, c. 3, s. 724.

Paşanın sattığı eşyalara gelince, bunların büyük bir kısmı, Mısır ve Boğdan gibi yerlerden hediye vesair amaçla gelmiş buğday, kahve, pirinç, şeker, yağ, bal, un, koyun, kuzu, at, katır ve benzeriden oluşmaktadır. Örneğin İskenderiye'den gönderilmiş çeşitli ürünlerden tek seferde paşanın eline geçen meblağ, yaklaşık 355 bin kuruştur. Ayrıca paşa, 3 bin kuruştan 12.500 kuruşa varan fiyatlarla, bazı gemileri de elden çıkarmıştır. Yine değerleri 500 kuruşla 5 bin kuruş aralığında değişen samur kürkleri ile türlü elmaslar da, ki bunlar içerisinde Düzoğlu Oseb'e 25 bin kuruş karşılığında verilen hançer elmasları da bulunmaktadır, paşanın gelir kalemlerindedir.

Görüldüğü üzere Küçük Hüseyin Paşa'nın gelirleri, satılan birkaç mücevher ve kürk, sarraflardan alınan meblağlar, Ayazmend çiftliği ile kız kardeşinin Çanakkale'de bulunan çiftliğinden elde edilenler haricinde, canibi miriden yapılan ödemeler, kaptan paşa hasları, mukataalar ile vali, voyvoda, ayan vesair kişilerin gönderdikleri bohça ya da hediye bahalarından müteşekkildir. Dolayısıyla bu hasılatları, Küçük Hüseyin Paşa'nın kaptan paşalığı vesilesiyle elde ettiği resmi varidatlar olarak değerlendirmek mümkündür. Nihayetinde Hüseyin Paşa'nın özel kazancı, neredeyse defterlerde yoktur. Aslında bu da, Osmanlı yöneticilerinin elde ettikleri iratların, bir maaştan çok, askeri ve idari görevlerin yerine getirilmesinin yanı sıra, kapı halkını beslemeye imkan sağlayan bir bütçe gibi olduğunun göstergesidir.⁴⁶

Küçük Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryalığı döneminde elde ettiği gelirlerden, yönümüzü giderlerine (bkz. Tablo 3) çevirdiğimizde, öncelikle bu süreç boyunca paşanın resmi ve özel harcamalarının iç içe geçtiğini belirtmek gerekir. Zira Hüseyin Paşa'nın kendisine ve kapı halkına yapılan her türlü masrafın yanı sıra, kalyon inşası, umur-ı seferiye gibi kamu sarfiyatları da defterlerde yer bulmaktadır. Dolayısıyla Küçük Hüseyin Paşa'nın giderlerini hususi ya da formel olarak ayırmak çok da kolay değildir. Zaten merkezinde padişahın yer aldığı, birbirinin içine geçmiş birçok kapıdan oluşan Osmanlı İmparatorluğu'nda, devlet ile hanedan ve amme ile birey arasında belirgin bir çizgi çekmek de zordur. Çünkü kimi zaman sultanın varidatları bile devlet işlerine harcanırken, kimi zamanda evlilik ve sünnet gibi kutlamalar, ailevi meseleler olmaktan çıkarak, devletin üst düzey bürokratlarının iştirak ettiği bir seremoniye dönüşebilmektedir.⁴⁷ Bu, aşağıda da görüleceği üzere, Hüseyin Paşa'nın şahsında da vücut bulmuştur.

⁴⁶ Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları*, Kronik Yay., İstanbul 2017, s. 160-161.

⁴⁷ E. S. Gürkan, *Sultanın Casusları...*, s. 160.

Tablo 3: Küçük Hüseyin Paşa'nın Kaptan Paşalığı Dönemindeki Giderleri⁴⁸

	Gider Grupları	Toplam (Kuruş)	Yüzde (%)
1	Paşanın kişisel masrafları (cep harçlığı, giyim kuşam vs.)	1.831.664	12
2	Kapı halkına ve daireye verilen mahiyeler, bayram harçlıkları ile çeşitli kişilere yapılan harcamalar, in'âmlar, bahşişler, maaşlar ve ödemeler (sadrazam, şeyhülislam, ayan, vali, voyvoda, mütesellim, muhassıl, elçi, cebeci, kapudan, gulam, topçu, nöbetçi, mehter, mimar, talimci, pehlivan, esir, kalyoncu, sarraf, bazergan, kuyumcu, yorgancı, kâğıtçı, çadircı, bakırcı vs.)	9.203.570,5	59
3	Yiyecek, içecek, matbah vs. masraflar	415.155,5	3
4	Giyim kuşam masrafları	651.000,5	4
5	Ulaşım, haberleşme, taşıma giderleri (kayık ve bargir ücreti, hamaliye, tatarlara ve cevap getirenlere verilenler)	297.231,5	2
6	Sağlık harcamaları (cerrahlara, tabiplere, hastalara ve mecruh olanlara verilenler)	120.649	1
7	İnşaat ve tamirat masrafları	572.568	4
8	Ahır giderleri (seyislere, serraclara verilenler; esb, koyun, kuzu, koç, saman, arpa, kuş yemi, aslan mekulatı vs. masraflar)	325.143,5	2
9	Mukataa vs. giderleri	755.825,5	5
10	Çeşitli yerlerden hediye, yiyecek, içecek, esb, çiçek, av hayvanı, cariyeye vs. getirenlere verilenler	408.425,5	2
11	İhtiyaç sahiplerine (kadın, ihtiyar, çocuk, fukara), cenazeye camilerde ve türbelerde görev yapan türbedar, şeyh, imam, müezzin, molla vs. ile tekkelere verilenler	204.415	1
12	Yakacak, aydınlatma, duhan vs. giderler	431.000,5	3
13	Diğer giderler (umur-ı seferiye, yangın vs. yerlere teşrifler ile ziyafetlere, hanende ve sazanelere verilenler)	275.754	2
	Genel Toplam	15.492.403	100

Bu doğrultuda, Tablo 3'te de görüldüğü üzere, Küçük Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryalığı döneminde yaptığı masrafların %12'sini şahsi harcamaları teşkil etmektedir. Ancak bu oranın daha yüksek olması muhtemeldir. Zira diğer gider kalemlerinde de Hüseyin Paşa'nın payı vardır. Bu durumda paşanın kişisel masrafları gibi bir ayrıma gitmiş olmamızı açıklamak lazımdır. Bunun nedeni, incelediğimiz defterlerdeki bir kısım kayıtların, "*efendimize verilen, efendimize alınan, efendimize gönderilen, efendimiz için yapılan, efendimiz için yaptırılan, efendimiz için imal olunan, efendimiz için tanzim olunan, efendimize mahsus pişirilen*" şeklinde ayırt edici ifadeler içermesidir. Dolayısıyla böyle bir tefrik meydana gelmiştir. Çünkü bunlar, bütünüyle olmasa bile, doğrudan Küçük Hüseyin Paşa'nın tüketim kalıplarını bizlere göstermektedir.

⁴⁸ Bu tablo, Tablo 1'de belirttiğimiz ilk on dört defterdeki verilere göre hazırlanmıştır. Dolayısıyla ortaya 15.492.403 kuruş gibi bir rakam çıkmıştır. Ancak Rumeli seferine ait olan masraf defteri ile diğer müsvedde kayıtlardaki veriler eklendiğinde Grafik 1'deki sonuca aşağı yukarı ulaşılmaktadır.

Bu noktada Küçük Hüseyin Paşa'nın şahsi harcamalarının büyük bir kısmı, tersane, gemi, konak, yalı, sultan sarayı, bâb-ı âsafi, Okmeydanı, Dolmabahçe, Levent çiftliği, Kule bahçesi gibi gezintiye çıktığı ya da teşrif ettiği çeşitli yerlerde, yüzlük, iki yüzlük, üç yüzlük çıkılar halinde veya çil para şeklinde verilen cep harçlıklarından oluşmaktadır ve çoğunlukla da bunlar, kuruş olarak değerleri değişen İstanbul rub'iyyesi, Mısır nısfıyyesi ve benzeri zer-i mahbûblardır.⁴⁹

Küçük Hüseyin Paşa'nın şahsına verilmiş bu para ve altınlar, muhtemelen, paşanın bulunduğu ya da ziyaret ettiği yerlerde, zenginlik ve cömertliğini göstermek üzere etrafa dağıttığı bahşış, in'âm ve harçlıklar olmalıdır. Zaten bu, Hüseyin Paşa'nın diğer harcama kalemlerinden rahatlıkla anlaşılır. Çünkü Hüseyin Paşa'nın gittiği veya içinde yer aldığı mekanlarda, kadın, ihtiyar, çocuk, fakara vesair kişilere yaptığı ihsanlar, defterlerde çok sık kayıtlıdır. Dolayısıyla bunları, Tülay Artan'ın vurguladığı üzere, bir tür iktidar sergileme biçimi olarak değerlendirmek lazımdır.⁵⁰ Nihayetinde Hüseyin Paşa, hem bir hanedan damadıdır ve bu anlamda topluma sarayın ihtişamını yansıtmaktadır hem de cemiyet nezdinde kendini bu şekilde meşru kılması olasıdır. Zira bir kaptan-ı derya olarak Hüseyin Paşa, biyografisinden de anlaşıldığı üzere, bir iki görev dışında, askeri önderliğini/kahramanlığını aksettirecek çok fazla fırsat yakalayamamıştır.

Altın ya da nakit olarak verilmiş cep harçlıkları dışında Küçük Hüseyin Paşa'nın kişisel harcamaları; giyim kuşamdan yiyecek içeceğe, özel alet edevattan ev eşyalarına, inşa olunan kayık ve kırlangıçtan, alınan at, gulam ve cariyelere varan geniş bir yelpaze arz etmektedir.

Bu doğrultuda Hüseyin Paşa'nın giyim kuşam eşyaları, bir kısmını satın aldığı bir kısmını da imal ettirdiği/diktirdiği elbise, fes, takke, kuşak, kavuk, pabuç, terlik, ayak yemenisi, çizme, hamam takımı, peştamal, çorap, bornoz, eldiven, havlu, cepken, şal, sırmalı kaput, don uçkuru vesaireden müteşekkildir ve bunların bazıları çok sayıda temin edilmiştir. Örneğin tek seferde 100 çift terlik, 38 çift çizme mübayaa olunmuştur. Ancak bunların tamamı paşanın kullanımı için değildir. Zira Hüseyin Paşa, kendisiyle birlikte, yer yer gulamlarına ve kapı halkına da malzeme tedarik etmiştir. Bunlara, fiyat aralıkları 60 kuruştan 3.500 kuruşa değişen, top olarak kayıtlı İngilizkari, Hindi, Bursakari, Trabzonkari çeşitli bez ve kumaşları da eklemek lazımdır.

⁴⁹ Defterlerde 100 rub'iyye bazen 125, bazen 172,5, bazen de 175 kuruştur. 100 nısfıyye ise 225 ile 250 kuruştur. 100 İstanbul zer-i mahbûbu 500 kuruş iken, 50 Mısır zer-i mahbûbu 200 kuruştur. Öte yandan 24 Mısır altını da 802 kuruştur.

⁵⁰ Yönetici elitlerin iktidar sergileme biçimleri için bkz.: Tülay Artan, "18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı", *Toplum ve Bilim*, S. 83, 2000, s. 292-322.

Bu kumaşlar, gerek paşaya gerekse paşanın kapı halkına dikilen kıyafetlere mahsus olabileceği gibi, Hüseyin Paşa'nın iktidarını sergilemesinin aracı bir hediyelik olması da muhtemeldir.⁵¹

Giyim kuşam eşyaları ve kumaşlar dışında, Küçük Hüseyin Paşa'nın gerek kendi kişisel kullanımına özgü alet edevatları gerekse yaşam alanlarının dekorasyonuna mahsus mobilya, mefruşat vesair ürünleri, onun tüketimci ve gösterişçi davranışlar sergilediğini yansıtır niteliktedir. 14.500 kuruşluk 9 adet İngilizkari mineli altın kutu, 6.215 kuruşluk İngilizkari altın bıçak, 2.000 ve 1.500 kuruşluk İngilizkari mineli altın saat, 3.000 kuruşluk altın divan, 3.000 kuruşluk mineli altın basma saat, İspanya elçisinden 2.804 kuruşa mübayaa olunan sim takımı, 3.250 kuruşluk elmas, 1.000 kuruşluk iki elmas küpe, 1.500 ve 1.250 kuruşluk elmaslıca altın zarf, 3.520 kuruşa Moskovkari keçe, 450 kuruşa sedefkari çekmece ve dolap, 250 kuruşa tanzim olunan sandık, 720 kuruşa masa tabir olunur iskemle, 120 kuruşluk tavus kuşu yelpaze, 1.000 kuruşluk mangal bunun açık resmidir. Yine çeşitli saatler, billur avize kandiller, altın yıldızlar, şamdanlar, mumlar, aynalar, sakal tarağı, tırnak bıçağı, makas, ustura, berber takımı, şemsiye, sırmalı cüzdan, tasvir, ok, yay, kalkan, tüfenk, piştov, kılıç, dürbün, çadır, palaska, at koşumları, asa, cirit, kama, barut, sineklik, fanus, nargile, duhan zıvanaları, lüleler, demir sedir, mürekkep, hokka, divit, terazi, kalem, kalemtıraş, silahlık, dirhem, şukufe, çiçek ve benzeri de eklendiğinde, tablo daha da genişlemektedir. Ayrıca alınan tuhaf satranç (200 kuruş), rehavi söyler kanarya (120 kuruş), dudukuşu (30 kuruş) ve papağan (124 kuruş) da onun hobilerini bize özetlemektedir. Ancak bu hobiler, resmin sadece bir parçasını teşkil etmektedir. Zira diğer gider kalemleri kayıtlarından anlaşıldığına göre, Hüseyin Paşa'nın "elmas" adında bir köpeği bulunmakta ve paşa, billur şişe ve kaselerde balık beslemektedir. Paşaya getirilen Van kedisi ve Misk kedisi de bunlara eklenmelidir. İlâveten Hüseyin Paşa, aslan, kaplan, maymun, tilki, çakal, karaca, geyik,⁵² vaşak, şahin, tazı gibi egzotik hayvanlar ile av hayvanlarına ilgilidir ve bu hayvanların bakımı konusunda özen göstermektedir. Haddizatında onlarla alakadar olan özel bakıcılar vardır ve yiyecekleri de bu hayvanlara hastır. Dolayısıyla Hüseyin Paşa'nın, gücünü ve zenginliğini sergilemek noktasında bu hayvanlara sahip olması da olasıdır.

Küçük Hüseyin Paşa'nın zevkperestliği yeme içme konusunda da ortaya çıkmaktadır. Zira paşa, kalkan balığı yemekte ve kendisine özel martı

⁵¹ T. Artan'a göre top top değerli kumaşlar, diğer hediyelik eşyalarla birlikte, yönetici elitin mal varlığını iktidar ortaklarıyla paylaşmakta olduğunun işaretlerinden biridir. Bkz.: T. Artan, "18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elit...", s. 312.

⁵² Karaca ve geyiğin paşanın yemek menüsünün bir parçası olması da muhtemeldir. Zira ikisinin de eti yenmektedir.

avlanmaktadır. Ekmeği paşaya mahsus pişirilmekte ve bu noktada Hüseyin Paşa, francala, nan-ı has ya da nan-ı aziz tercih etmektedir. Paşa'nın içtiği su ise Kayış Pınarı ve Çamlıca'dan taşınmaktadır. Alınan kuzu, koyun, koç, kaymak, kavun, karpuz, şeker, reçel, şerbet, şurup, kahve, vişne, çörek, börek, dondurma, paşanın ağzının tadını iyi bildiğini bir nebze de olsa gösterir niteliktedir. Bu gıdalar ile suyun soğutulması için kar ve buz da temin edilmektedir. Ancak Hüseyin Paşa'nın tükettiği yiyecek ve içecekler sadece bunlarla sınırlı değildir. Diğer gider kalemleri içinde Hüseyin Paşa'ya çeşitli yerlerden gönderilen kahvaltılar, bumar, aşure, tatlı, pilav ve zerdenin yanı sıra, elma, armut, üzüm, erik, portakal, narenc, şeftali, zerdali, limon, süt, yoğurt, yumurta, keklik, sülün, tavuk, kadayıf, nar, piliç, ördek, patlıcan, ayva, yağ, bal, sucuk, pastırma, ağaç kavunu, bostan, güvercin, bildircin, turfanda hıyar, kabak, zeytin, pirinç, buğday, un, peynir, peksimet, kebab, incir, fesleğen, sebze, meyve, ıstakoz, balık (mercan balığı, kılıç balığı, mersin balığı) ve turşu da bu menüye dahildir. Ayrıca bazı şeyhler, paşaya şifalı olarak bilinen sığırcık suyu da getirmektedir. Muhtemelen bu, paşanın hastalığından mütevellittir ve bu noktada Hüseyin Paşa perhizine de dikkat etmektedir. Nihayetinde ona hususi perhiz yemeği hazırlanmakta, alınan macun, ilaç vesaire de bu perhize ilave olunmaktadır.

Bu doğrultuda Hüseyin Paşa'nın kişisel harcamaları içerisindeki mutfak araç gereçleri de şahsına özeldir. Zira paşanın kaşığı somdandır. Kase, tabak, fincan, sahan vesaire de Saksoniye ürünlerden oluşmaktadır. Ayrıca Hüseyin Paşa İngilizkari billur bardak kullanmaktadır. Bunlardan 20 fincan 100 kuruşken, 5 sahan 4.310 kuruştur. İngilizkari bardak ise 100 kuruştur. Her mutfakta olan tencere, kapak, şişe, polat tepsi, sürahi ve benzeri de bunları tamamlamaktadır.

Hüseyin Paşa'nın kişisel harcama listesinde yer alan ve fiyat aralığı 330 kuruştan 20 bin kuruşa değişen Arap, Gürcü, Çerkes cariyeye ve gulamlar ise, muhtemelen hem Hüseyin Paşa'nın şahsi hizmeti hem de konak, yalı, sultan sarayı gibi yaşam alanlarında kullanılmak üzere mübayaa olunmuş olmalıdır. Zaten Hüseyin Paşa'nın kapı halkının genişliği, bir anlamda bunu kanıtlar niteliktedir. Zira 25 Mayıs 1800 tarihinde paşanın dairesine verilen bir mahiye listesinde yaklaşık yüz elli kişi kayıtlıdır ve matbah aşçıları, yukarı konaktaki kalfalar şeklindeki tanımlamalar, bu sayının daha fazla olduğunu açık kanıttır.⁵³ Ayrıca gulamların donanma için satın alınmış olmaları da mümkündür.

Paşaya satın alınan atlar ise, her ne kadar Küçük Hüseyin Paşa gündelik hayatında da bu atları kullanmış olsa da, yukarıda vurgulanan at koşumları, tüfenk, piştov, zırh, barut, kama, ok, yay, bıçak, kılıç, asa, kalkan, cirit, çadır, başlık, palaska vesaire ile birlikte, Hüseyin Paşa'nın askeri kimliğinin

⁵³ *T SMA.d. 03405*, s. 19b-21a. Başka bir liste için bkz.: *T SMA.d. 04711*.

yansımasıdır. Bu noktada Hüseyin Paşa'nın tercihi, değerli Mısır atlarıdır ve bu atlar, 100 kuruştan 1.760 kuruşa varan fiyat aralığındadır. Paşanın 40 kuruşluk harita kitabı ile yaldızlı, mücevherli, gümüş kaplama ve İngilizkari çok sayıda dürbününü de⁵⁴ bu bağlamda düşünmek lazımdır. Sonuçta onlar da paşanın askeri yönünün ürünleridir ve bunlara, 3.750 kuruşluk kırmızı yakut mühürle, inşa ve tamirat kısmına dahil ettiğimiz, kayık ve benzeri de eklenir.⁵⁵

Küçük Hüseyin Paşa'nın kişisel harcama listesinde bulunan bir cilt kelam-ı kadim (50 kuruş), Mushaf-ı şerif (280 kuruş), cami tasviri (100 kuruş) ve seccadeler ise Osmanlı elitlerinin olmazsa olmaz kutsallık sembolleridir.⁵⁶ 65 kuruşa mübayaa olunan bir çift *Naima Tarihi*'ni de, paşanın okumaya önem verdiğinin göstergesi olarak değerlendirmek gerekir. Bunun, Hüseyin Paşa'nın şahsına kitap tahrir eden Seyyid Hasan Efendi'ye alınmış bir armağan olması da ihtimal dahilindedir. Nihayetinde Seyyid Hasan Efendi, paşanın kapı halkındandır ve 50 kuruş mahiye almaktadır.⁵⁷ Ancak Hüseyin Paşa'nın Seyyid Hasan Efendi'ye olan desteği sadece bununla sınırlı değildir. Zira Seyyid Hasan Efendi'nin hane bedeli ile konak kiralarnı Küçük Hüseyin Paşa ödemiştir. Ayrıca Hüseyin Paşa, Seyyid Hasan Efendi ile ailesine in'âmlar vermekte, mürekkep, kitap, kömür, reçel vesair ücretleri de bu in'âmlara eklenmektedir. Dolayısıyla bunu, üyelerine yiyecek, giyecek, nakit para ve lüks mallar dağıtan girift bir ekonomik operasyon olarak nitelenen Osmanlı kapılarının⁵⁸, Küçük Hüseyin Paşa nezdinde vücut bulmuş halinin küçük bir yansıması kabul etmek lazımdır. Haddizatında Hüseyin Paşa, kapı halkını oluşturan diğer bireyler için de benzer şeyler yapmaktadır.

Küçük Hüseyin Paşa'nın gider kalemlerinin %12'sini oluşturan kişisel masrafları, tek başına bile Hüseyin Paşa'nın tüketim tutkusunu açık olarak göstermeye yetmektedir. Ancak bunlar, rastgele bir sefahat boşalımından ziyade, yukarıda da vurgulandığı üzere, paşanın zenginlik ve iktidarını sergileme biçiminin göstergeleridir. Bu noktada Küçük Hüseyin Paşa bir istisna değildir. Zira saray ve çevresi, her zaman gösteriş ve tüketimin merkezindedir.⁵⁹

⁵⁴ Bu dürbünlerin fiyatı, 250 kuruş ile 2.850 kuruş aralığındadır.

⁵⁵ Uzunçarşılı'ya göre kaptan paşa, hakimiyet alameti olarak sedefkari asa taşımakta ve yedi çifte ya da kadirga burunlu tekneler kullanmaktadır. Ayrıca padişah tersaneye teftiş vesair amaçla geldiğinde, onun verdiği atla kaptan paşa tersaneyi dolaşmaktadır. Bkz.: İ. H. Uzunçarşılı, *...Bahriye Teşkilâtı*, s. 415-416. Yönetici elitlerinin askeri sembolleriyle ilgili ayrıca bkz.: T. Artan, "18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elit...", s. 311-312.

⁵⁶ Osmanlı yönetici elitlerinin kutsallık sembolleriyle ilgili bkz.: Artan, "a.g.m.", s. 310-311.

⁵⁷ *T SMA.d. 03405*, s. 19b-21a; *T SMA.d. 04711*.

⁵⁸ Jane Hathaway, *Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2016, s. 18.

⁵⁹ T. Artan, "18. Yüzyılın Başlarında Yönetici Elit...", s. 303.

Bu doğrultuda Hüseyin Paşa'nın diğer gider kalemlerine bakıldığında, bunun %59'u, mahiye, in'âm, bahşişat, cumalık, hamam akçesi, bayram harçlığı ve benzeri amaçlarla gerek kendi hanesine ve dairesine gerekse sadrazam, şeyhülislam, ayan, vali gibi çeşitli yönetici elitler ile onların adamlarına verdiği meblağlardan oluşmakta, paşanın birlikte çalıştığı sarraf, bazergan, kuyumcu vesaireye yapılan ödemeler de bunlar içinde yer almaktadır.⁶⁰ Bu noktada Hüseyin Paşa, "*ta'yînât-ı enderûn ve bîrûn*" olarak vekilharç Mustafa Ağa'ya aylık en düşük 4.260,5 kuruş, en yüksek 28.800 kuruş göndermiştir. Yine paşanın daireye ve konağa ödediği aylıklar 830 kuruş ile 9.771,5 kuruş aralığındadır. Her hafta cumalık olarak 20 kuruş ile 70 kuruş civarında bir meblağ daireye dağıtılmaktadır. Gulamların hamam akçesi 7 ile 180 kuruş arasındayken, hazinedar ağa tarafından bayramda verilen bahşiş 210 kuruştur. Öte yandan Esmâ Sultan'ın sarayına gönderilen bayram harçlığı da 7.000 kuruştur. Dolayısıyla Hüseyin Paşa'nın harcamalarının boyutları ortadadır. Ancak paşanın konumunun bunda etken teşkil ettiği de açıktır. Nihayetinde Hüseyin Paşa, hanedan damadı bir kaptan paşa olarak, beslemekle yükümlü olduğu, her ne kadar bunların bazıları için paşa devletten destek alsa da, geniş bir kapı halkına sahiptir ve bu kapı halkı; Esmâ Sultan'dan Gülhiz Hanım'a; konaktaki kalfalardan harem ağalarına; kethüdalardan çukadar, hazinedar, silahdar, duhancı, kilerci, saraydar, çavuş ve gulamlara; tabiplerden kitapçı, aşçı, kahveci ve sakalara; seyislerden bahçıvan, nöbetçi, kayıkçı, kalyoncu, mehteran ve tatarlara kadar pek çok kişiyi bünyesinde barındırmaktadır.

Bu minvalde Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa'nın sadrazam, şeyhülislam, vali, ayan, elçi, valide sultan vesair için yaptığı harcamalar da onun konumuyla bağlantılıdır ve bu yolla Hüseyin Paşa, güçlü ilişkiler kurarak kendi iktidarını meşrulaştırmaktadır. Örneğin Hüseyin Paşa, Mısır ümeralarına in'âm olarak 25.000 kuruş verirken, Anadolu valisi Osman Paşa'ya 21.000 kuruş göndermiştir. Tercüman tarafından İspanya elçisine 1.200 kuruş ihsan olunurken, oğluna da 220 kuruşluk ihram irsal olunmuştur. Caize için sadrazama yollanan meblağ 5.000 kuruşken, Valide Sultan'a 7.000 kuruşluk kebir makam çalar saat armağan edilmiştir. Ayrıca gelenek olduğu üzere Hüseyin Paşa, Yalı Köşkü'nde rikâbiye olarak 3.935 kuruş ödemiştir. Zaten kaptan paşaların sefere gidiş gelişlerinde bu tür para ödemeleri ve valide sultan ile kadın efendilere hediyeler sunmaları, imparatorluğun rutin ananelerindedir.⁶¹

⁶⁰ Kaptan-ı Derya Hüseyin Paşa'dan mahiye alan kapı halkı ve aldıkları miktarları gösterir liste için bkz.: *TSMA.d. 03405*, s. 19b-21a; *TSMA.d. 04711*.

⁶¹ Uzunçarşılı, kaptan paşaların sefere giderken ve sefer dönüşlerinde Yalı Köşkü'nde padişah huzuruna kabul edilirken döşeme bahası olarak 18. yüzyılda 20 bin kuruş verdiklerini belirtmektedir. Ayrıca valide sultanlara ve kadın efendilere de büyük hediyeler sunduklarını vurgulamaktadır. Bkz.: İ. H. Uzunçarşılı, ...*Bahriye Teşkilâtı*, s. 416.

Bu doğrultuda Hüseyin Paşa'nın sarraf, bazergan, kürkçü, yorgancı, saatçi, yağlıkçı, bakırcı, hasırcı vesaireye olan borçlarına şaşırılmamak lazımdır. Zira hem paşa geniş bir kapı halkına sahiptir hem de kendi iktidarının meşruiyeti için zenginlik ve cömertliğini yansıtmak durumundadır. Dolayısıyla böyle bir yükün altında kim olsa zorlanacaktır. Zaten bu kişilere tek seferde yapılan ödemelere bakıldığında, bunu anlamak daha kolaydır: *Sarraf Muradoğlu Refail ve ortağı Mardiros'a 145.000 kuruş, bazergan Kabril'e 161.075 kuruş, kürkçü Yivan'a 125.000 kuruş, bazergan Çalık Angeli'ye 129.209 kuruş, Düzoglu damadı Serope'ye 64.324 kuruş, bakırcı Hafız Efendi'ye 20.503 kuruş.*

Hüseyin Paşa'nın yiyecek içecek ve mutfak masrafları da harcamalarının %3'ünü oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde gerek konak ve dairede gerekse gemi ve kalyonlarda dağıtılan tayinatlar ile çalışan aşçı vesaireye ödenen meblağlar da vardır. Misal vermek gerekirse; 24 nefer aşçıya 567,5 kuruş verilirken, vekilharç ağanın mutfak masraflarından talebi 20.666 kuruştur. Yine sadece tek bir Ramazan ayında Hüseyin Paşa'nın 10.399 kuruşluk mutfak gideri mevcuttur. Sarraf Minas aracılığıyla temin edilen zahirenin bedeli de 21.931 kuruştur. Bu noktada tüketilen yiyecek içecek ile kullanılan alet edevatlar, aşağı yukarı paşanın şahsi sarfiyatıyla uyumludur: *menekşe (tatlı için), sebzevat, tavuk, karpuz, bal, nan-ı aziz, nan-ı has, francala, reçel, şeker, kahve, üzüm, nebat, şerbet, dakik-i has, dakik, çörek, şekerleme, kadayıf, elma, lahm-ı ganem, ecnas zahire, dondurma, gül yağı, meyve, erz, pirinç, helva, mercimek, hinta, kaymak, şurup, kaşık, sabun, tabak, bardak, kase, tabla, fincan, revgan-ı sade ve zeyt, pekmez, pilav ve zerde, simit, koyun, kavun, kabak, hıyar, su, peksimet, portakal, sakız, güvercin, balık, kebab, sirke, hamur teknesi, kilit, yoğurt, süt, badem, fıstık, limon, hoşaf kaşığı, bastırma, sucuk, zeytin, peynir, fanus, safran, börek.* Bununla birlikte ramazan aylarında paşanın mutfağında ekstra aşçıların iş gördüğünü de belirtmek lazımdır. Bu aşçılara, helva gecelerinde helva pişirmek için helvahaneden özel olarak getirilenler de dahildir. Dolayısıyla paşanın yeme içme konusunda elinin açık olduğu muhakkaktır.

Küçük Hüseyin Paşa'nın giderlerinin %4'ünü de giyim kuşam harcamaları oluşturmakta ve çoğunlukla satın alma yoluyla bu eşyalar tedarik olunmaktadır. Ayrıca bazı eşyalar, özel olarak diktirilmekte ya da imal ettirilmektedir. Bunlar, envaiçeşit hediyelik ya da elbiselik top top yerli ve ithal kumaş, kürk, kaftan, don, şalvar, entari, ihram, elbise, çorap, terlik, çizme, pabuç, mest, fes, külah mendil ve benzeriden ibarettir. Bu noktada Hüseyin Paşa, terzi Papazoğlu, terzi Mustafa, terzi İsmail, terzi Arslanoğlu, fermeneçi Zakiri ile sık sık iş görmektedir. Sünnet olan çocuklara bile elbise diktiren Hüseyin Paşa, Esmâ Sultan'ın düyünü için terzi Arslan'a 10.000 kuruş ödemiştir. Hüseyin Paşa'nın haremine alınan çuka ve işleme tülbende verilen rakam da 14.153 kuruştur. Yine paşa, tek seferde 10.525 kuruşluk

hılatlık kaput temin etmiştir. İngiliz kumandanı ve kapudanına da 950 kuruşluk ağır suavi ve beldar kumaş armağan etmiştir. Zaten bu tür hediye ve armağanlar, yönetici elitlerin kolektif iktidar paylaşımında sıklıkla kullandığı bir araç niteliğindedir⁶² ve buna, Küçük Hüseyin Paşa da riayet etmiştir.

Ulaşım, nakliye ve haberleşme giderleri de Küçük Hüseyin Paşa'nın harcama kalemlerinin %2'sini oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde gerek Hüseyin Paşa'nın gerekse kapı halkı vesairenin ücret-i kayık masrafları, bargir ve araba ücretleri, liman kiralari yer almaktadır. Ayrıca asker, barut, eşya nakliyesi için ödenen hamaliyeler ile haber ya da cevap getirip götüreren tatarlara verilenler de bunlara dahildir. Bu noktada gelen giden tatar ve ulakların geldikleri yere ve mevkiye göre aldıkları meblağların değiştiğini söylemek lazımdır. Örneğin Esmâ Sultan'dan cevap getiren harem ağası Cevher Ağa'ya 200 kuruş uygun bulunurken, İzmir'den İstanbul'a yollanan bir tatarı 180 kuruş münasip görülmüştür. Sultan kethüdası Ömer Ağa'nın tatarının aldığı rakam da 1.000 kuruştur. Paşanın kayıklarının aylık liman kirası ise 7 kuruş ile 20 kuruş aralığında oynamaktadır.

Hüseyin Paşa'nın sağlık harcamaları da genel giderlerinin %1'lik bir kısmını teşkil etmektedir. Bu orana Hüseyin Paşa'ya alınan ilaçlar, tabiplere olunan in'âmlar ile hasta olan ya da sefer vesair yerlerde gözü, yüzü, eli, kolu, ayağı yaralananlara ödenen meblağlar da dahildir. Bu noktada gerek Hüseyin Paşa'yla gerekse hasta ve yaralılarla ilgilenen doktorlar, ser etibba Razi ve Bogos, cerrah Anton, Marko, Emin Efendi ve Süleyman ile hekim Cozeb, Kapos, Yeşuva ve Mehmed Efendi'dir. Tek seferde tabip Razi'ye verilen ilaç parası 2.000 kuruştur. Mısır seferi sırasında hastalanan 47 nefer Levent çiftliği ile Üsküdar askerine 2.540 kuruş in'âm olunmuştur. Çiçek çıkaran çocuklar için ise 9 kuruşa kadı suyu getirilmiştir. Yine bu süre zarfında Hüseyin Paşa'nın üç kere dişi çekilmiştir. Bu işlemi gerçekleştirenler, filikacı, molla ve Bursalı bir kişidir. İzmirli berber Halil de Hüseyin Paşa'yı hacamat etmiştir. Paşanın ayağının çıkmış olması da muhtemeldir. Çünkü Hüseyin Paşa'nın ayağını tımar eden bir çıkıkçıya 100 kuruş ücret ödenmiştir. Ayrıca veba hastalığının defedilmesi için 2 Mart 1803 tarihinde 40 kuruşa yazılı tahta da tanzim edilmiştir⁶³, ki zaten bu dönemde imparatorluk sık sık bu salgınla mücadele etmiştir.⁶⁴

Hüseyin Paşa'nın kalan masraflarının %14'ü, ahır, yakacak, aydınlatma, inşaat, tamirat ve mukataa giderleri iken; %5'i, çeşitli yerlerden hediye, çiçek vesair

⁶² T. Artan, "18. Yüzyılın Başlarında Yönetici Elit...", s. 312.

⁶³ *T SMA.d. 02097*, s. 20b.

⁶⁴ 18. yüzyılın başlarından 19. yüzyılın ortalarına kadar İstanbul ve imparatorluk coğrafyasında sık sık yaşanan veba salgınları hakkında bkz.: Daniel Panzac, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Veba (1700-1850)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011.

getirenler ile ihtiyaç sahiplerine, tekke ve şeyhlere ödenenler, sefer harcamaları, yangınlarda dağıtılanlar, ziyafetler gibi değişik sarfiyatları kapsamaktadır.

Bu noktada öncelikle Hüseyin Paşa'nın mukataa giderlerine baktığımızda, bu masraflar, aynı zamanda paşanın gelir kalemlerini de teşkil eden Beypazarı, Bayındır, Narda, İstanköy, Ayazmend, Nakşa ve Pare gibi çiftlik ve mukataaların harç ücretleri ile bu mukataaların müştereklerine dağıtılan meblağlardan müteşekkildir. Örneğin Nakşa ve Pare mukataasına 1792 yılında 12.572 kuruş verilmiştir. Gülhiz Hanım'a alınan Pınarbaşı çiftliği bahası 25.000 kuruştur. Paşanın Bayındır mukataasının ortağı olan Bayburdizade Mahmud Efendi'ye pay olarak 30.000 kuruş gönderilmiştir. Narda mukataasının üçte bir hissesi için 49.000 kuruş ödenirken, Üsküdar'daki bağın kasr-ı yed bedeli de 3.750 kuruştur. Yine Hüseyin Paşa, kız kardeşi dışında, diğer kapı halkının girişimlerini de desteklemekte, Ülker ve Lalber kalfaların karşılanan sehm paraları da bunu göstermektedir.

Küçük Hüseyin Paşa'nın 325.143,5 kuruşluk ahır giderleri ise, gerek at, deve gibi binek hayvanları gerek satın alınan koyun, kuzu, koç gibi evcil hayvanlar ve aslan, kaplan, maymun, tazı vesair egzotik ya da vahşi hayvanlar ile bunların yiyeceklerini kapsamakta, mirahur, seyis, serrac, saka ve bakıcılara ödenen meblağlar da bunlara ilave olunmaktadır. Örneğin mirahur ağanın bir senelik talebi 31.706 kuruştur. 2.163 kantar saman 2.865,5 kuruştur. Süleyman Kaşif tarafından alınan Mısır atlarının değeri 7.987,5 kuruşken, 3.013 kuruş da kurbanlık koçlara sarf olunmuştur. Arslanların mekulatına 101 kuruş, kaplan masarifatı 17 kuruş, elmas köpeğin mahiyesi 25 kuruş, kanaryaların yem bahası 1 kuruştur. Ayrıca Bahçekapı'daki ahırın 18 aylık kirası da 216 kuruştur.

Hüseyin Paşa'nın 431.000,5 kuruşluk yakacak, aydınlatma ve benzeri giderlerinin içerisinde ise, kömür ve odun masrafları, aydınlatmada kullanılan meşale, bal mumu, zeytin yağı harcamaları ile gerek paşanın gerekse kapı halkı vesairenin duhan sarfiyatları vardır. Örneğin vekilharç ağa tarafından on iki defada alınan oduna 1.706,5 kuruş ödenirken, kapı kethüdası ağa aracılığıyla mutfağa alınan oduna 1.767 kuruş verilmiştir. Konağa ve daireye kömürcü Molla Salih'ten mübayaa olunan kömürün bedeli 5.250 kuruştur. Divanhanenin fener ve kandilleri 22 kuruşken, meşale için Mustafa Ağa'ya 78 kuruş gönderilmiştir. Gulamlara 10 kuruşluk çıra tedarik edilirken, hasta kalyoncuların kandillerine 165 kuruşluk revgan-ı zeyt satın alınmıştır. Hüseyin Paşa Akdeniz'deyken serduhaninin sağladığı duhan da 1.050 kuruştur.

Hüseyin Paşa'nın giderlerinin %4'ünü teşkil eden inşa ve tamiratlar, paşanın muhasebesinin kamu ve özel şeklinde bir ayrıma tabi tutulamayacağını açık olarak göstermektedir. Zira bu masraflar, hem paşanın hususi hayatıyla ilgilidir

hem de resmi görevinin bir gereğidir. Bu noktada başta İstanbul olmak üzere, Rodos, Çanakkale, Kalas, Gemlik, Midilli, Limni, Bodrum gibi tersanelerde imal olunan, kalyon, firkateyn, kırlangıç, üç anbarlı, üç çifte, dört çifte, yedi çifte, kayık, sandal, aktarma, filika vesair deniz araçları ile liman, iskele, havuz, fırın ve Tersane Sarayı'nın konstrüksiyonu için yapılan sarfiyatlar, Hüseyin Paşa'nın donanmayı ihya ettiğini gözler önüne sermektedir. Öte yandan Hüseyin Paşa'nın kamusal harcamaları sadece bunlardan ibaret de değildir. Tüfek, kılıç, piştov, palaska cilası; talimci odaları ile zırh, sancak, mızrak, tabl, çadır, harar, kamçı, göğüslük, fıçı, dolap, terek, dürbün, asa, hasır, kürek, fener, tulumba onarımı; köprü, su kanalı, kuyu, meydan, metris, işaret tahtası, yelken, cebehane, fişeklik tesisi; Göksu'da set ve nişangâh; Kulaksız'da cami; Okmeydanı ve Tatavla'da çeşme; Ayvansaray'da cami; Kule Bahçesi'ne çeşme; Sütlüce'de mahzen; İncili Çeşme; Odun Kapısı'nda dükkân; Yemiş İskelesi'nde dükkân; Kasımpaşa'da su yolu ile Şeyh Türabi Tekkesi; Öküz Limanı'nda anbar; Gelibolu'da Sinan Paşa Cami ile Nara Tekkesi ve sultan sarayı bitişiğindeki imaret ile hanenin bina ve restorasyonları da bunlara dahildir. Bunlardan mahzen, dükkân, nişangâh ve paşanın diğer küçük amme işleri bir kenara bırakıldığında, tadilat edilen ya da yeniden ayağa dikilen çeşme, cami, tekke, imaret, su yolu ve benzeri yapıların, paşanın toplum nezdindeki görünürlüğünü pekiştirdiği muhakkaktır.⁶⁵ Zaten bu tür gösterişçi aktiviteler, 18. yüzyıldan itibaren çok artmıştır.⁶⁶

Paşanın özel hayatını ilgilendiren inşaa ve tamirat masrafları ise, yeni yaşam alanlarının konstrüksiyonu ile bu alanlara eklenen yapıları kapsamaktadır. Bunlara; Hazinekar Emin Ağa, Tiryaki, murabıt Hacı Mehmed ve öteki kapı halklarına ait binaların tadilatı; saat, kürk, ustura, tespih, sandık, yelpaze, buhari-i şerif, şemsiye, kerevet, seccade, kuş kafesi onarımı ile çakıl, boya, zift, kum, kireç, taş, cam, kalay, demir, kereste, keser, mismar, perde, muşamba, mezar taşı gibi alınan malzemeler de ilave olunmaktadır. Bu noktada konağın tesisi için Hüseyin Paşa, Komikos Kalfa'ya 167.736 kuruş ödemiştir. Konağın kereste ve amele bedeli de 22.862 kuruştur. Hamamcı Karabet'e konağa yaptırılan hamamdan 1.250 kuruş verilirken, iki odaya Devlet Kalfa'nın aldığı meblağ 1.063,5 kuruştur. Yine konağa, 47.974,5 kuruşa büyük bir duvar, bir havuz ve bir mahzen eklenmiştir. Ayrıca konakta valide sultana⁶⁷ bir oda döşenirken, paşa için tasarlanan büyük odaya da tuğra resmedilmiştir.⁶⁸ Konağın bahçesindeki küçük köşk ile mutfak, ocak, çeşme,

⁶⁵ Literatürde Küçük Hüseyin Paşa'nın sadece Kasımpaşa'da Hastane Yokuşu'nda bir çeşme yaptırdığı belirtilmektedir. Bkz.: N. Göyünç, "...Küçük Hüseyin Paşa", s. 50; Aynı yazar, "Hüseyin Paşa, Küçük", s. 8.

⁶⁶ Shirine Hamadeh, *Şehr-i Sefa: 18. Yüzyılda İstanbul*, İletişim Yay., İstanbul 2010, s. 123-124.

⁶⁷ Bu valide sultan Esmâ Sultan'ın annesi Ayşe Sineperver Sultan olmalıdır.

⁶⁸ Resmedilen bu tuğranın kimin tuğrası olduğu belirtilmemektedir. Ancak bunun III. Selim'in tuğrası olması kuvvetle muhtemeldir.

hazine dairesi, yıldızlı fanuslukla birlikte, Aynalı Kavak'taki ahır da göz ardı etmemek gerekir. Köşkün silinip süpürülmesi de Ermeni kadınların elindedir. Paşanın Yahya Efendi'de bulunan sahilhanesi ile Ortaköy'deki küçük yalısının iskelesi de elden geçirilmiş ve bir limonluk bile düzenlenmiştir. Sultan sarayındaki havuza konulan sandal da zevk ü sefadan hiçbir ödün verilmediğinin göstergesidir. Zaten bu tür tüketim kalıpları, hanedan damadı bir kaptan paşa için normaldir. Nihayetinde bunlar, onun konumuna ve makamına uygun davranış örüntüleridir.

Hüseyin Paşa'nın gider kalemlerinin %5'lik kalan kısmına bakıldığında, bunların %2'si, çeşitli yerlerden yiyecek, içecek, çiçek, av hayvanı, esb, bargir, cariyeye, gulam, kaplan postu, barut, silah vesair getirenlere verilen bahşiş ve in'âmlardır. %1'lik dilim ise kadın, ihtiyar, çocuk, fakir ve fukaraya dağıtılanlar, cenaze giderleri, türbe ve cami gibi çeşitli yerlerde görev yapanlar ile tekkelere ita olunanları kapsamaktadır. Aslında bunlar, daha önce de vurguladığımız üzere, paşanın zenginliğini ve cömertliğini sergilemesinin göstergeleridir. Zaten Hüseyin Paşa, Tekir Bahçesi'nde yılanan korkan bir mehtere ihsanda bulunacak derecede eli açıktır. Ayrıca o, bir gelenek olarak Mekke ve Medine'ye gönderilen surreye de katkı sunmaktadır. Bu da onun hayırseverliğinin başka bir versiyonunu oluşturmakta, mevlit-i şerif tilaveti için vakfedilen 16.500 kuruş, bunu daha da anlamlı kılmaktadır. Ancak Hüseyin Paşa'nın hayırseverliğinin bunlardan ibaret olmadığı da bir gerçektir. Çünkü Hüseyin Paşa, fakir fukaranın yanı sıra, gerek sadaka yollu gerek adaklık kurban olarak, birçok tekke ve türbeye de yardım etmektedir. Bunlar; Kasım Paşa'daki Şeyh Türabi Tekkesi; Eyüp Ensari Türbesi; Yahya Efendi Tekkesi; İdris Köşkü'ndeki tekke; Edirne'de Zaviye Tekkesi; Buhari Tekkesi; Emirler Tekkesi; Finike Limanı'nda Abdal Musa Tekkesi; Gelibolu'da Ahmed Bican Tekkesi, Nara Tekkesi; Saka Baba Tekkesi, Birgili Mehmed Efendi Tekkesi ve Yazıcı Mehmed Türbesi; İnci Baba Tekkesi; Hayreddin Paşa Türbesi; Akbaş Tekkesi; Mevlevihane Tekkesi; Okmeydanı Tekkesi; Şehir Emimi Tekkesi; Yuşa Tekkesi; Ciğerdere Tekkesi; Beylerbeyi Tekkesi ve Abdülkerim Ağa Tekkesi'dir. Bu tekke ve türbelerin bir kısmının Hüseyin Paşa tarafından ziyaret edildiğini ve paşanın buradaki şeyh ve türbedarlara kendini okuttuğunu da belirtmek gerekir.

Hüseyin Paşa'nın %2'lik kalan giderleri ise, sefer harcamaları, yangın vesair yerlere teşriflerde dağıtılanlar, eğlence ve benzeri masrafları kapsamaktadır. Örneğin Levent Çiftliği'nde ziyafet günü 5.118 kuruşluk in'âm verilirken, Rusya elçisine 3.000 kuruş değerinde elmas yüzük takdim olunmuştur. Miri kalyonların ikinci kaptanı olan Patrona⁶⁹ Bey'in

⁶⁹ İ. H. Uzunçarşılı, ...*Bahriye Teşkilâtı*, s. 434.

düğünündeki sarfiyat da 2.000 kuruştur. Hüseyin Paşa kendisiyle güreşen harem ağasına da 500 kuruş sunmuştur. Hanendeler, sazandeler, çalgıcılar, canbazlar, kalkanbazlar, soytarılar, ayı oynatanlar ve hatta Ermeni şairler ile türkü söyleyenler de paşanın bu cömertliğine nail olmuştur.

Sonuç

Varidat ve masarifat defterlerinden yola çıkarak, III. Selim döneminde yaklaşık on iki yıl kaptan-ı derya olarak hizmet etmiş olan Küçük Hüseyin Paşa'nın gelir giderlerine odaklandığımız bu çalışmada sonuç olarak şunları söylemek mümkündür;

Her şeyden önce; özel muhasebe defterleri olarak adlandırılan varidat ve masarifat defterlerinin, sadece ait olduğu kişinin gelir giderlerini yansıtan basit bir muhasebe kaydı olmadığını vurgulamak lazımdır. Zira bu defterler, incelediğimiz örnekte de görüldüğü üzere, kapsadıkları periyoda göre, ilgili şahsın hayatını bir film şeridi gibi resmetmekte ve gündelik hayatı, ilişki ağları, yaşam tarzı, tüketim kalıpları açısından da bir profil çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla bu noktada varidat ve masarifat defterlerinin, birey odaklı tüketim tarihi çalışmalarında öteden beri kullanılan muhalefat defterlerini tamamlayan ya da ona alternatif olarak yararlanılabilecek bir kaynak olduğu açıktır. Bununla birlikte; fiyatlar, yangınlar, hastalıklar gibi dönemin sosyoekonomik dokusu hakkında da defterlerde bilgi bulunması, bu defterlerin önemini biraz daha arttırmaktadır.

İkinci olarak; varidat ve masarifat defterlerinin, en azından incelediğimiz örnek doğrultusunda, pek de “hususî muhasebe defterleri” olmadığını belirtmek lazımdır. Zira Hüseyin Paşa'nın iratları, büyük oranda paşanın kaptan-ı deryalığı dolayısıyla elde ettiği resmi gelirlerdir. Giderler noktasında da, her ne kadar Hüseyin Paşa'nın cep harçlığı, giyim kuşam, yiyecek içecek vesair harcamaları olsa da, keskin bir kamu-özel ayrımı yapmak mümkün değildir. Nihayetinde Hüseyin Paşa, çok fazla amme hizmetine para sarf etmiştir. Aslında bu da, imparatorluğun, birbirine bağlı ağlardan ya da kapılardan oluşan bir yapı arz etmesinden kaynaklıdır. Çünkü bu yapıda aradaki çizgiler flulaşmakta ve iktidar ortaklarına dönüşen ricalle, devletin ihtiyaçları üst üste binerek bütünleşmektedir.

Son olarak; tüketim kalıpları açısından Küçük Hüseyin Paşa'nın yoğaltıcı ve gösterişçi bir profil çizdiğini söylemek mümkündür. Ancak bu profil, rastgele bir istihlak tutkusu ya da zevk ü sefa boşalımı değildir. Zira Hüseyin Paşa, geniş kapı halkına sahip, hanedan damadı bir kaptan paşadır ve bu yolla o, iktidar ortaklığını meşru kılmaktadır. Dolayısıyla bu profil aynı zamanda cömertliği de bünyesinde barındırmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

AE.SSLM.III 162/9741.

D.BŞM.d. 04043.

TSMA.e. 13/17; 143/6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15; 167/11; 411/18; 429/18, 22, 23, 26, 29, 30, 32, 49, 50; 751/22, 760/3.

TSMA.d. 02094; 02095; 02096; 02097; 02098; 02099; 02100; 02101; 02102; 02103; 02104; 02105; 02106; 02107; 02108; 02109; 03192; 03195; 03273; 03405; 4456; 04711; 04748; 08989.

Diğer Kaynaklar

Ahmed Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, c. 7, Dersaadet 1309.

Ahmed Vâsif Efendi, *Mehâsinü'l-âsâr ve Hakâ'iku'l-Ahbâr*, Haz.: Hüseyin Sarıkaya, Çamlıca Yay., İstanbul 2017.

Aktepe, M., "Husayn Pasha (Küçük Hüseyin Pasha)", *The Encyclopedia of Islam*, c. III, 1986, s. 627-628.

Artan, T., "18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı", *Toplum ve Bilim*, S. 83, 2000, s. 292-322.

Aydın, D., "Osmanlı Devrinde XVI. Yüzyılda Erzurum Beylerbeyi Ayas Paşa'nın Bir Yıllık Bütçesi", *OTAM*, s. 8, 1997, s. 393-477.

Aydüz, S., "Cıgalazâde Yusuf Sinan Paşa'nın Şark Seferi İçin Tophâne-i Âmire'de Hazırlanan Toplar ve Tophâne-i Âmire'nin 1012 (1604) Yılı Gelir-Gider Muhasebesi", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, S. 2, 1998, s. 139-172.

Barkan, Ö. L., "Saray Mutfağının 894-895 (1489-1490) yılına Âit Muhasebe Bilançosu", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. 23/1-2, 1963, s. 380-398.

Bozkurt, F., *III. Mustafa Dönemine Ait Bir Kadınefendinin Masraf Defteri*, Okur Kitaplığı, İstanbul 2016.

Doğan, F., "Sahibi Bilinmeyen Hususi Bir Masraf Defterinin Osmanlı Sosyal ve İktisat Tarihi Açısından Kullanılabilirliğine Dair Bir Deneme", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, c. 18/2, 2018, s. 335-376.

Doğan, M., "XIX. Yüzyıl Başında Babıali'de Gündelik Faaliyet ve Teşrifat: 1810 Tarihli Bir Masraf Defteri", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 9, 2001, s. 29-50.

Doğru, H., *Lehistan'da Bir Osmanlı Sultanı: IV. Mehmed'in Kamanıçe-Hotin Seferleri ve Bir Masraf Defteri*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2006.

Genç, M., *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Yay., İstanbul 2012.

- Genç, M.-Özvar, E. (Haz.), *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler*, 2 cilt, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yay., İstanbul 2006.
- Gökmen, E., “Cevdet Paşanın Bir Aylık Aile Bütçesi”, *Erdem*, S. 45/46/47, 2006, s. 87-108.
- Göyünç, N., “Hüseyin Paşa, Küçük”, *DİA*, c. 19, İstanbul 1999, s. 6-8.
- Göyünç, N., “Kapudan-ı Deryâ Küçük Hüseyin Paşa”, *Tarih Dergisi*, c. 2, S. 3-4, İstanbul 1952, s. 35-50.
- Gürkan, E. S., *Sultanın Casusları: 16. Yüzyılda İstihbarat, Sabotaj ve Rüşvet Ağları*, Kronik Yay., İstanbul 2017.
- Hamadeh, S., *Şehr-i Sefa: 18. Yüzyılda İstanbul*, İletişim Yay., İstanbul 2010.
- Hathaway, J., *Osmanlı Hâkimiyetinde Arap Toprakları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2016.
- İnalçık, H., “Hüsrev Paşa, Koca”, *DİA*, c. 19, 1999, s. 41-45.
- Kunt, İ. M., *Bir Osmanlı Valisinin Yıllık Gelir-Gideri Diyarbekir, 1670-71*, Boğaziçi Üniversitesi Yay., İstanbul 1981.
- Kunt, M., “Bâb-ı Hümayun ve Diğer Kapılar”, *Osmanlı Dünyası*, Edt.: Christine Woodhead, Alfa Yay., İstanbul 2018, s. 145-160.
- Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, 6 cilt, Haz.: Nuri Akbayar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- Mordtmann, J. H., “Hüseyin Paşa (Küçük)”, *İA*, c. 5/1, İstanbul 1987, s. 654-655.
- Özdeğer, H., “III. Ahmed’in Varidât ve Masârifât Defteri”, *Türk İktisat Tarihi Yıllığı*, S. 1, 1987, s. 305-352.
- Özkaya, Y., *Osmanlı İmparatorluğunda Dağlı İsyanları (1791-1808)*, TTK, Ankara 2020.
- Özvar, E., “Osmanlı Devletinin Bütçe Harcamaları (1509-1788)”, *Osmanlı Maliyesi Kurumlar ve Bütçeler I*, Haz.: Mehmet Genç-Erol Özvar, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yay., İstanbul 2006, s. 197-238.
- Pamuk, B., “XVII. Yüzyılda Bir Osmanlı Paşasının Masraf Bilançosu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, c.22/34, 2003, s. 107-124.
- Pamuk, Ş., *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2012.
- Panzac, D., *Osmanlı Donanması (1572-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2018.
- Panzac, D., *Osmanlı İmparatorluğu’nda Veba (1700-1850)*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2011.

- Shaw, S. J., *Eski ve Yeni Arasında Sultan III. Selim Yönetiminde Osmanlı İmparatorluğu*, Kapı Yay., İstanbul 2008.
- Şimşirgil, A., “Osmanlı İdaresinde Uyvar’ın Hazine Defterleri ve Bir Bütçe Örneği”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, S. 12, 1998, s. 325-355.
- Taş, H., ““İş Erliği”nden “Subaşılık”a: Kariyer Basamaklarını Tırmanan Üsküdar Emini Timurhan Bey”, *Journal of Turkish Studies*, vol. 52, 2019, s. 291-322.
- Uzunçarşılı, İ. H., *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilâtı*, TTK, Ankara 1988.
- Ünlü, E., *18. Yüzyılın İkinci Yarısında Merkez-Taşra Bağlamında Sarrafların İlişki Ağları: Bir Sosyal Ağ Analizi Yöntemi Denemesi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2020.